

ભરતીયાનું ભોળપણ. અક્ષ ૧ લો.

અને

પૈઠણ આપીને પુત્ર, પુત્રી; પરણા-

વનાર પતરાજીખોર; પ્રેમાનંદ.

કળાય નહીં એવી કપટ જાળનું

સાદ્રણ્ય ચિત્ર.

એક ઉપયોગી નોવેલ.

લેખક સમાનભાવ પ્રવૃત્તક અને મિથ્યા

કળાભીમાન વિધ્વંશક મંડળ.

છપાવી પ્રસીધ કરનાર.

સોમેશ્વર કેશવરામ જોશી આણંદના.

દોહરા.

જ્ઞાન ગ્રંથે તે નર ગણો, પદ્મ કરે તે વર;

ભાર વહે પૈઠણ ભરે, ખરેખરા તે ખર.

મીઠા માન્યા મરડીયા, લોકે મળી કદી લાખ;

સાકર સમ છે સ્વાદમાં, સુગ્ર ન પુરે સાખ.

સંવત ૧૯૬૬.

સને ૧૯૦૯.

અમદાવાદ

યુનાઇટેડ કંપની પ્રેસ.

કિંમત દોઢ આનો. પોષ્ટેજ ૦-૦-૬

પ્રસ્તાવના.

દોહરા.

- કળીઅણુ લાયક છે કદી, કરીએ વાત કબુલ;
આપ યોગ્યતા રહીત છો, બ્રાત ખાઓ શીદ બૂલ. ૧
- યથાર્થ ઘાટ જણાય તો, રૂદય ન ધરશે રોપ;
આંખે કાણુ આપ હો, દર્પણનો શો દોષ. ૨
- ભવાનીશંકર ભવ્ય નર, સ્વપરાક્રમથી સિદ્ધ;
પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર બની, કાર્યો લાયક કીધ. ૩
- માણુકજીના સુત વળી, છગનલાલ શ્રીયૂત;
નિવાસી તે નડિયાદના, માસ્તર જે બહુ શ્રુત. ૪
- શંશય લાગે સ્નેહીને, આપ તણુ કંઈ ઊર;
પુછો મળીને તેમને, બાંન્તી કરશે દુર. ૫
- જણુબ્યા વિચાર અવનવા, ઘટતો થાવા અંધ;
બોળા લોકો ભ્રમ થકી, પડે ન બૂલા પંથ. ૬
- પછીતો જે પડે પડે, અંધ કુપ જઇ રાત,
કહો કોણુ ખાળી શકે, સોમેશ્વર તજી સાત. ૭
- શાંતિબંધુ સરખા બધા, ભારે હલકો કોણુ;
મણુકા માળા એકના, જરીએ ફેર ન જાણુ. ૮
- સમદ્રષ્ટીનો સોબતી, અભિમાન અરિ અત્ર;
વત વિવેકે વર્ણુવે, છગનલાલ, સર્વત્ર. ૯

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાશિટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૨૯૪૯ વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ ભરતીયાનું ભોખપણ

વિષય ૨ : ૩

૨૮૪૮

નવલખા

મુંજરાતી કૌપીરાઈ-સંમ

ભરતીયાનું લોળપણું.

પ્રવેશ ૧ લો.

દથળ—ભરતીઆ પ્રેમાનંદનું ઘર.

સત્યજ્ઞ શર્મા—પ્રેમાનંદ કાકા, આપની દીકરી જેન ગંગા હવે દશેક વર્ષની થઈ છે; અને આપણી નાતના સારા સારા લેકો વાતો કરે છે કે એમને જારણે કોઈ દીવસ ચોખો પડેલો નથી. એમના જાપના જાપ ત્રિમંગળજી ચતુષ્પદેના વખતથી તે ચઢતા ચઢતામાં દીકરીઓ આપે છે; માટે આ ફેરો પણ સાઈં કરશે. કોઈ ખરા કલીઆણું નશીય હશે તેને ત્યાં એ દીકરી જશે, અને તેને નશીએ પૈઠણ પણ હજાર જારસો લેશે. અથવા તમારા કુટુંબમાં કન્યા આપે નહિ; પણ તમારામાંથી મદત લે; એવા કોઈ ગ્રહસ્થ ગણાતા માણસને તમે ન્યાય કરશે ખરા કે નહિ ?

પ્રેમાનંદ—ખરા કળીઆણુંતો ખરમાં આવતા નથી. જમણું તમણું માગે છે અને જાણે પરમેશ્વરનાજ દીકરા હોય એમ વખતો વખત સેવા કરાવે છે, અને તેમના નાકમાં કળ વગરના માણસોની મધ આવે છે, તેથી અમારી, અને અમારા બાધ પિત્રાઈઓની દીકરીઓ આપતી વખતે; પૈઠણ આપવા જિપરાંત સપાડાં પણ કરવાં પડે છે. તે કળીઆણુંના ઘરની સ્ત્રીઓ પણ કેટલીક વખતે મિત્તજ મંદીરની દેવીઓ હોય છે. તે વહુવારને લેખતી નથી. તમા

જાહુ પળવ પળવ કરે છે. વળી મારા પાડોશીનો એક દીકરો બી. એ. માં પાસ થયો છે અને મહીને બસે પગાર લાવે છે. તે કહે છે કે ખરું કુળનો સારાં લક્ષણો શ્રીમંતાઈ અને શરીરના શોભા-માન પણામાં રહ્યું છે, ત્યારે તેનાં સારાં લક્ષણો, શ્રીમંતાઈ, વિદ્યા, અને રૂપો, અમારા છોકરામાં તથા અમારા બાધ પિત્રાઈઓનામાં પણ છે; છતાં અમને તે કળીઆણો, અને મનાતા ગ્રહસ્થો લેખ-વતા નથી. અને વિચારી વિચારીને થાક્યા, પણ કશી સૂઝ પડતી નથી. અને આટલી પેઢીઓથી અમે દીકરીઓની પૈઠણુ ભર ભર કરીએ છીએ. પણ અમારા દીકરાને પરણાવવામાં તો કન્યાના આપને ત્યાં પૈસા ભરવા પડે છે, અને કળીઆણુ લોકો અમે તેમને પૈઠણુ ભરીએ છીએ. તેથી “ભરતીઆ ભરતીઆ” કહી ફૂટી મારે છે. વળી હમારા દીકરા માટે રૂબીઆ ભર્યા વગર કન્યા મેળવી શકતા નથી માટે મફત કન્યા મેળવનાર ગૃહસ્થો પણ હમને ભરતીયા અથવા ભરતપુરના રાજા કહી અમાર ઉપહાસ્ય કરે છે!!! અમારે વહુની પણ પૈઠણુ ભરવી પડે છે, પણ તે સૌ પ્રભુ આપી રહે છે. પણ પરમેશ્વરે દૈવ જાણે કેવીએ ન્યાત કરી છે કે, અમે દીકરીઓના પૈઠણુ ભરી પૈસા ખરચ ખરચ કરીએ છીએ; તોપણ અમારા તો દીકરાનાએ પૈસા બેસવાના એતે શું ?

સત્યજ્ઞ૦—પ્રેમાનંદ કાકા તમારા દીકરાને પરણાવતાં પૈસા બેસે, તેમાં જન સ્વભાવ અને જગતની રચનાનું જ્ઞાન ધરાવનાર ડાહ્યા માણસને જરાએ નવાઈ લાગતી નથી. કારણકે સમજી આણુસે. ભરોખરીઆમાં કન્યાઓ આપવી જોઈએ એટલે કન્યા એ

અપત્ની વસ્તુ છે તેથી આપણા છોકરાને જે કંન્યા આપવે અથવા જે કુટુંબ આપે તેમને સમજી માણસે કંન્યા આપવી જોઈએ, એટલામાં કેશવલાલ કરીને એક સખસ બેઠો હતો તે બેઠ્યો તમે જો લગ્ન ખાતાનો જામે બિધાર હીસાબ દરસાવ રાખનાર હોતો, તમારે જેટલો અવેજ દીકરાને કંન્યા મેળવતાં આપવો પડતો હોય તેટલો અવેજ આપનારનેજ તમારે કંન્યા આપવી જોઈએ. દરીયાને મોટો ગાની તમે તેમાં દરરોજ દુધ ઢોળી દેતા હો તેથી અમે તમને ધી મદત શું કરવા આપીએ. દરીયા પાસે મદત ધી માગો.

સત્યજી શર્મા—પણ આતો પેઢીઓ ગતથી તમે ચઢતામાં સગાઇઓ કરોછો. ચઢતા એટલે શું ? તે તમારા કુઆઓ, અને વીઓ, અને જમાઇઓ એ જાધા તમારા અને તમારા બાઈ પિત્રાઇઓ કરતાં બુદ્ધિયળે કે અંગમળે અને સ્મૃદ્ધિએ કંઈ ચડતા નથી. છતાં તમારી પાસેથી પૈઠણ લે લે કરે. તેને તમે ચડતા માનો છો અને વગર પૈઠણે માત્ર પલાથી કે માંડવા ખર્ચ આપીને તમારી કંન્યાઓ લેઈ જાય. અથવા તમારા કુટુંબમાં જે કંન્યા રૂપીઆ લઇને, યા મદત આપે તેમને તમે હલકા માનો છો ! ! કાશેટાના કીડાને પોતે પોતાની જાતેજ રચેલો કાશેટો પ્રતિજ્ઞધન રૂપ છે. તેમજ તમને તમારી જ કૃતિ પ્રતિજ્ઞધક છે. જેમ ખડાયતાનો ગોર હોય તે જો યજમાનને ગાજો ન બાંડે તો તે ખડાયતો કહ્યે કે આતો ખરો ગોર નહિ હોય. જેમ એક ગામડામાં જઈ કોઈ નવો આવેલો ફાજદાર જુરુસાથી બોલીને તોર દર્શાવે નહિ, અથવા મિજાજ ના કરે તો તે ગામડીઆ ધારે કે આ કોઈ ખરેખર ફાજદાર

દાર નથી. ખરા ફેજદારનો લો રોફજ જૂદો હોય. જેમ માથામાં અંકુશ ઠોક્યા વગર હાથી ગાંઠે નહિં તેમ એવા અંકુશ ઠોક કળી-આણુ વગર તમે પણ પ્રેમાનંદ કાકા ક્યાં વશ થાઓ એવા છો. ?

પ્રેમાનંદ—એ ખરૂં પણ ત્રણ ચાર પેઢીથી અમારા ધરનું ખર્ચજ જુદું છે. અમારી વાત કળીઆણુ જાણે છે. અમારી દીકરીના લગ્નમાં જમતી જનના ઝપાટા વખતે કાવકા કળીઆણુના મોંઢાથી તમે અમારાં વખાણુ સાંભળ્યાં હોયતો, તમને ખબર પડે કે અમે અમારા જથામાં અમારા બધા ભાઈ પિત્રાઈઓ કરતાં કેવા ચઢતા છીએ ? અમારા પેંગડામાં ફેનાથી પગ ધલાય એવો છે અમને તે કળીઆણુ જૂજ વાળા (કદરદાન) છે. તેથી કહે છે કે આમનું ધર તો અસલથી આફલાતુન છે. ધનંતર છે. ત્રિમંગળજી, વેદચરણજીના વખતથી એમનાં ખર્ચા જૂદાં છે એ ધર તે ધર ! એમની કંન્યાઓ મોટા મોટા ઐરાવતે ઐરાવત લેઈ ગયા છે. !

સત્યજ્ઞ શર્મા—જે કળીઆણુ ‘તથા કહેવાતા ગૃહસ્થો’ એ વખાણુ ખરા અંતઃકરણથી તથા ખરાંજ કરતા હોય, અને તમારૂં ધર જે ધનંતર હોય તો; એ એમની દીકરીઓ; તમારામાં આટલી બધી માતખરી વિવેક અને નાતમાં તમે ખર્ચ કરનારા છતાં; તમારા દીકરાઓને કેમ આપતા નથી ? અને એમના જથામાં ગરીબ હાલતના તથા કઢંગા લોકોને પણ આપે છે. એટલે એમણે આટલામાં કંન્યા અપાય એવું પ્રથમથી કહેલું કરતીમ કંડાણુ તે બિલંધતા નથી અને બલે કાગડાભાઈ બલે તમારો સ્વર ધણો સારો છે. માટે ગાયન કરો. એવું કહી મોઢાની પુરી પડાવી લે છે.

પ્રેમાનંદ--અમને તે કન્યા શેના આપે? પણ તેમનામાંના
જો કોઈ કળીઆણુ ગરીબ થઈ ગયેલો હોય તો, અમારામાંના
કોઈને દીકરી આપે. પણ તેને રૂપીઆ દેખતે રાજી કરવો પડે છે.
કેમકે તે વખતે તેના ભાઈ પિત્રાઈઓ તેને નિંદે છે, કે પ્રેમાનંદનું
ધરતો બિતરતું તેમાં કળીઆણુ કન્યા આપી તે જોતું ક્યું એ
પ્રેમાનંદ તે શી વર્ણમાં. અહીં કન્યા આપવાનો એનો ધાટ નહિ.

સત્યજ્ઞ--ત્યારે તમે રૂપીઆ લીધા વગર તેમને શીદ
આપો છો.

પ્રેમાનંદ--અમે તે વળી દીકરીનાં પૈસા લેવાય કે? આખર
ના જાય કે? લોકો કહે છે કે કન્યાવિક્રયનું મહા પાપ છે.

સત્યજ્ઞ શર્મા--ત્યારે તમે વિક્રય કરાવો છો શીદ? વિક્રય
એટલે વેચાણ, કરવું એ પાપ હોયતો વિક્રય કરાવવો એ મદદગારીનું
પાપ નહિ? કાતર કાપે નહિં તો સોયને સાંધવાનું શું? તમે
ક્રય કરનારા (ખરીદનારા) રૂપીઆ આપો છો શીદ? આપનાર ના
આપે તો લેનાર શું લે? ચોરી ઠગાઈ નિશ્વાસવાત એ કૃત્ય કરવાં એ
ગુનોહ છે તો એ કૃત્ય કરાવવાં એ પણ સરખોજ ગુનોહ છે. ચોરી
કે ઠગાઈ ખોટી છે તો પાંચનીએ ચોરી ખોટી છે. પાંચસેનીએ
ખોટી છે. અને પચીસ હજારની ચોરીએ ખોટી છે. અને તેની
મદદગારી પણ ખોટી છે. આર્યવર્ષ સુગ્ર મહાશય પોતાની એક
સ્મૃતીમાં કહે છે કે:-

શ્લોક.

કન્યાવિક્રય કાર્યેણ, ક્રયીચ વિક્રયી સ્તથાઃ

દ્રષ્ટા, સહાયક, પુરોહિત, નૃપ સહ સર્વ દોષિત.

તેમ વિક્રય જોટા હોય તો તેનો ક્રય પણ સરખોજ જોટા છે. એટલે સો રૂપીઆ ખર્ચાને કન્યા મેળવનાર પણ જોટા છે પાંચ આપીને મેળવનાર પણ જોટા છે. પાંચસે આપીને મેળવનાર પણ જોટા છે. પાણી એ ખપતી વસ્તુ છે તેથી સરોવર કે નદી તટે જ્યાં વગર જોદાણું પાણી મળે છે ત્યાંના લોકો જોદાણું કરતાજ નથી. પાંચ હાથ જોદે પાણી નીકળે છે ત્યાંના લોક પાંચ હાથ જોદી પાણી મેળવે છે. પચીસ ગજ જોદે પાણી નીકળે છે ત્યાં પચીસ ગજ જોદી પાણી મેળવે છે અને મારવાડના કે સહરાના રણમાં સો દોઢસો ગજ જોદા વગર પાણી નીકળતું નથી. ત્યાંના લોક તેટલું જોદીને પણ પાણી મેળવે છે. પાણી જ્યાં મફત મળે છે ત્યાંના લોકો કાંઈ ખર્ચતા નથી. બારેજડી જેવા કોઈ સ્ટેશન ઉપર પૈસો ખર્ચે પાણી મળે છે, તો પૈસો ખર્ચી લેવું પડે છે તેજ પાણી પાલી જેવા કોઈ સ્ટેશન પર સ્ટેશનથી દૂર કોઈ સાહેબનો મુકામ પડ્યો હોય ત્યાં તંબુએ આપણે મંગાવી પીવું હોય તો, લોટા પાણીના જે આના પણ ખર્ચવા પડે છે અને મારવાડના રણમાં પચીસ રૂપીઆ ખર્ચી પાણી મેળવવું પડે તો પણ મેળવીએ. આફ્રીકાના સહરાના રણમાં આપણે તરસ્યા થયા હોઈએ. અને ત્રણસે કે ચારસેની ઉતરી આપ્યા વગર પાણી મળતું ન હોય; અને આપણી પાસે જો ઉતરીને

સોનાનો દાગીનો હોય તો તે આપીને પણ જશેર પાણી લેવું પડે. તેમ જોને જોટલું ખર્ચે કંન્યા મળે છે. તે ળીચારાઓ જો શક્તી-માન હોય છે તો, તેટલું ખર્ચીને પણ કંન્યા, મેળવે છે. પરમેશ્વરને જો ચીજો મફતની કરવી હોય છે, તે ચીજોની પુષ્કળ છત કરે છે તથા દરેકને તે મેળવે છે. સૂર્યનો પ્રકાશ તથા ગિણ્ણતા ધણાંજ કોંગતી છે; છતાં તે મફત મળે છે માટે તે સાર કાઈ દ્રવ્ય ખર્ચાતું નથી. પણ રાત્રે તાપવાનાં લાકડાં તો પૈસા ખર્ચીને મેળવવાં પડે છે, કીટસન લાછટના રાત્રે અજવાળા માટે પાંચ કે સાત રૂપીઆ ખર્ચવા પડે છે. મીથુનતીના અજવાળા માટે પણ આનો જો આના ખર્ચવાજ પડે છે. પૈસા આપીને પરણનાર લોકો કાંઈ બધાજ નાલાયક હોય છે એમ હોતું નથી. કેટલીક ફેરોતો પૈઠણ આપીને મેળવેલા વર કરતાં પણ અંગબળે, મનોબળે, તથા સંપત્તીએ પૈસા આપીને પરણનાર; ચઢતા હોય છે.

*

*

*

*

*

મહાલય જેવા ભવ્ય મકાનમાં રહેનાર તથા સંપૂર્ણ સ્મૃદ્ધિ સંપન્ન, રાજનગરની શહેર સુધારા સમાજના પ્રમુખ, આર્યવર્ય નૃપ-મંત્રિ નર રતને પણ; વીસ હજાર મુંઆઇગરાથી ઓછા નહિં તેટલા રૂપીઆ આપીને જ્યાં પત્નિ મેળવવી પડી હોય ! આર્યાવર્તના અગ્રગણ્ય ધર્માચાર્યો જેવા પવિત્ર, સુર, શ્રીયુત, યુવક મહાશયો પણ જ્યાં મહોટી મહોટી રકમ (સાત આઠ હજારથી ઓછી નહિ) આપી કંન્યા મેળવતા હોય (મટીયાજીકી કંન્યાકા સાત હજાર રૂપીઆ મહાપ્રભુજીકુ આ સાલ દેના પડ્યા હે !) દેશી રાજ્યના દીવાન

બાપુદે રાવજહાદુરના યુવાન અને દુષણ રહિત દીકરાને પણ પૈસા બરી કન્યા લાવવી પડતી હોય. મહારાષ્ટ્ર કે વિજયનગર કરનાર; અમુક શંકરભાઈના દીકરાને પણ પૈસા ભર્યા વગર કન્યા ના મળતી હોય; મહોટા શહેરનું મહાજન જમાડનાર મલૂકચંદભાઈ પણ પૈસા ભર્યા વગર પત્નિ મેળવી શકતા ન હોય. નવે ગામ જમાડનાર નારણભાઈ પણ પૈસા ખર્ચીને કન્યા મેળવતા હોય. પકવાનની નાત કરનાર પંડ્યાજીને પણ કન્યાના પૈસા ભરવા પડતા હોય તે સ્થાનમાં કન્યાને પૈસા આપી મેળવવી (ક્યથી મેળવવી) તે દુષણરૂપ શેનું ગણાય ? અને ગણતું હોય તો પણ તેનો થોડાક જણના હાથમાં ઇલાજ શો ? ત્યાંતો માત્ર એટલું જ ગણાય કે અમુક કુટુંબમાંથી કન્યા મેળવતાં આટલી રકમની પૈસા ભરવી જ પડે એવો સાધારણ અને નાતમાન્ય રીવાજ છે.

*

*

*

*

*

ધારો કે એક ગાણુસે પોતે કન્યાના પૈસા લીધા પણ પોતે જે રકમ લીધી. તેના કરતાં આઠકે દશ ગણી પૂજવાજો યુવાન તથા બહેનો વર જોઇને પૈસા લીધા. અથવા પોતે લીધેલા પૈસાથી વરના બાપની મુડી નુન્ય થતી ન હોય; માત્ર વરના બાપની એક બે વરસની વાર્ષિક આવકથીજ એ વર પાસેથી લીધેલા પૈસા વસુલ થઈ જાય એવું હોય; તોએ તેણે જોડું કર્યું અને જોડી કીર્તીના લોભથી કે બીજા કોઈ પ્રકારના અજ્ઞાનથી, કઠંગા કે ગરીબ અને નાણાયકને મજૂત કે પૈસા આપીને કન્યા આપી તેણે પોતાની સંતતીના હિતમાં સાફ કર્યું; એવું નિષ્પક્ષપાતી તટસ્થ સમજી શી રીતે કહી શકે ?

ત્રેમાનંદ--કન્યાના પૈસા પેઢીઓ ગતથી ભરતા આવેલા તે ના આપીએ તો અમને કન્યા આપે કોણ ? અને અમે પૈસા ના આપીએ તો બીજો અગારા જેવો પૈસા આપીને તે કન્યા લેઈ જાય, કનક અને કન્યાના ધરાક કેટલા લાયક; લક્ષનાઓ સૃષ્ટિ ઉપરનું સ્વર્ગ છે, મનોહર માનનીઓ મહોરોથી પણ મોંઘીઓ છે; રૂપીઆ એ રૂપના કીંકર છે; એટલે અમને કન્યાના પૈસા આપનારને પાપ આપ કાંઈ નહિ અમને પાપ કહેનારની પત્તર રગડી નાંખીએ. લાયક સ્ત્રીએ પુરુષનો અમુલ્ય ખાજનો છે. તનુદુસ્ત તથા દાંતીમાન અને સદાચારી વક્ષાદાર સ્ત્રીએ પુરુષનો હમેશનો હીતકર મિત્ર છે. ના લાયક સ્ત્રી એટલે રોગીષ્ટ, દુરાચરણી, મિનગત કે અપ્રગણીક સ્ત્રી મદત પરણવા પામતા હોઈએ કે એવી નાલાયક સ્ત્રીને પરણ્યાથી મોટો વારસો આપણને ઊતરતો હોય કે મોટી રકમની પૈઠણ મળતી હોય; તો પણ તે નાલાયક સ્ત્રી કામની નથી. અને લાયક સ્ત્રી આપણા શરીર સદન તથા સંતતીની સર્વોત્કૃષ્ટ ઊન્નતીનું અદ્વીતીય સાધન છે. લાયક સ્ત્રીથી પ્રાપ્ત થતા સુખને મુકાબલે પૈસાનું, પદવીનું અને પ્રખ્યાતી પ્રાપ્ત થતું સુખ ગૌણ એટલે હલકુ છે. એવું વિદ્વાનો કહે છે, તેથી લાયક સ્ત્રીઓ એ કાંઈ એાછી કીંમતી વસ્તુ નથી. અને કીંમતી વસ્તુને તેની યોગ્યતાના પ્રમાણમાં કીંમત આપી મેળવવી, કે તેની યોગ્યતાના પ્રમાણમાં ખર્ચ કરી તે વસ્તુને સાચવી રાખવી એમાં પાપ શી રીતે આવી જાય ? તોપણ અમે તો અમારી પુંજના એક ચતુર્થાંશ કરતાં વધારે રકમ પરણવામાં ખર્ચવી જ નહીં આવો વહીવટ રાખ્યો છે. કોઈ લાયક વસ્તુને ના લાયક સખસ ગળ ઉપરાંત ખર્ચ કરી લે. તેથી તે ખુવાર થાય, તેથી

તે વસ્તુની યોગ્યતા કાંઈ ખરી રીતે ઘટતી નથી. એક રોજની આઠશેર ચંદીવાળા ઘોડાને એક ગરીબ ખરીદીને પોતાને ઘેર બાંધે પછી તે ખુવાર થાય. તેથી કીંમતી આરખી ઘોડાની યોગ્યતા ઘટતી નથી. એક લાખ રૂપીઆના મહાલયને (મહેલને) એક પોણા લાખની પુંજવાળો શાહુકાર ખરીદે અને તેમાં રહે. પછી તે કરજદાર થઈ જાય તથા ભુખે મરે. તેથી લાખેણા મહેલની યોગ્યતા ઘટતી નથી. એક હજારની હીરાની વીંટીને, એક હજારનીજ માત્ર બધી થઈને પુંજ હોય એવો સખસ ખરીદે પછી તે અન્ન વસ્ત્ર વિનાનો નાગો ભુખ્યો ફરે; તેથી કાંઈ હીરાની વીંટીની કીંમત નથી એમ કહેવાય નહીં. તેમ લાયક સ્ત્રીઓ મેળવવામાં માણસે પોતાની પુંજનો $\frac{1}{2}$ ભાગજ ગહુ તારે કાઢવો જોઈએ; તેને બદલે સર્વસ્વ આપીને સ્ત્રી મેળવનાર પછી દુઃખી થાય તેથી કાંઈ લાયક સ્ત્રીની કીંમત ઘટતી નથી. અને અમે તો પરમેશ્વર પ્રતાપે પૈસાદાર છીએ તેથી પૈસા ખર્ચી લાયક સ્ત્રીઓ લાવીએ છીએ તેમાં અમને પાપ રોનું લાગે અને પાપને ગહાને આપ હમને લાયક સ્ત્રીઓ મેળવતાં કેમ બડકાવો છો ?

અને અમે સારા સારા પૈસાદાર તથા વખા વાળા ખરચખુટણુ કરનાર પૈસા આપનારા. એટલે રૂઢીને લીધે અમારે નાનમ શાંતી અને શરમાવાનું શું ? સીંધમાં મોટા મોટા અમીરો પણ ગધાડે બેસતા હોય, ત્યાં ગધાડે બેસવાની નાનમ શાંતી ?

પણ અમારી પેઢીમાં ચાર પાંચ પેઢીથી કોઈ વખત કન્યા-વિક્રય થયો નથી એટલે અમે કન્યાવિક્રય કરનારા કરતાં ચઢતા કેમ નહીં ?

આ વાત ચાલે છે એટલામાં સુખોદય ચંદ્રશર્મા કરીને એક M. A. L. L. B. જે સત્યગ્રહશર્માનો મીત્ર હતો. તથા મોહમયી નગરીની એક કોર્ટમાં ન્યાયાધીશ હતો. તથા હાજરજવાબી અને પ્રવીણ વક્તા હતો. તથા સ્વતંત્ર વીચારનો કુશળ રાજદ્વારી કામેલ અહમ્મદ હતો; તે આવ્યો. અને આ વાત સાંભળતો હતો ને તેને આ વાત પ્રેમાનંદે પુછવાથી તેણે કહ્યું.

સુખોદય ચંદ્રશર્મા:--કન્યાના વડીલને રૂપિયા આપીને મેળવેલી કન્યા એ વિક્રીત સ્ત્રી એટલે વેચાણ રાખેલી સ્ત્રી થઈ જતી હોય તો, તમો પૈકી જેઓના પિતા રૂપિયા પાંચથી તે પચીસ હજાર સુધી; પણ રૂપિયાની રકમ આપીને પરણ્યા હોય. તેઓ વિક્રીત સ્ત્રીના પુત્ર, એટલે. વેચાણ રાખવામાં આવેલી અર્થાત ગુલામડી સ્ત્રીઓના પુત્ર છે; એમ આપણે કહેવું પડશે. અને ગુલામડી સ્ત્રીઓના જે પુત્રો તે પણ ન્યાયસર તો ગુલામજ ગણવા જોઈએ.

પ્રેમાનંદ--ના એમતો અગારા બાપ પૈસા આપીને પરણેલા માટે અમે કંઈ ગુલામડીનાં સંતાન નહીંજ અમને ગુલામડીના સંતાન કહેનારની પત્તર રગડી નાંખીએ.

સુખોદય ચંદ્ર શર્મા--મીસ્તર પ્રેમાનંદભાઈ માણસનું વેચાણ તો બ્રિટીશ રાજ્યમાં ખીલકુલ થતુંજ નથી. અને થતું હોય તો વેચાણ રાખનાર, તથા વેચાણ આપનારને, કાયદો તથા સરકાર હીંદુસ્થાનના પેનલકોડની કલમ ૩૭૦ પ્રમાણે સજા કર્યા વગર છે.

જ નહીં. તેથી હાલ ભોડા જેને કંન્યાવિક્રય કહે છે, તે ખરેખરી રીતે વિક્રય નથી. તેમજ વસાવક્રય કહે છે, તે પણ કંઈ વરતું વેચાણુ નથી. હાલ કહેવાતા ક્રય (ખરીદી) રૂપે જે નાણાં કંન્યા મેળવનારને કાઢવાં પડે છે, તે મીથ્યા કુળાભીમાનને લીધેજ છે. ક્રમકે બીજી બધી રીતે (ઝેટલે બુદ્ધી સ્મૃદ્ધી તથા કાંન્તિથી) કંન્યા આપવા લાયક વર હોય, તોપણ કહેવાતા હલકા કુળમાં કંન્યા આપ્યા બદલ જે તીરસ્કાર, કુળાભીમાની કુથલીખોરો તરફથી કંન્યા આપનારને વેઠવો પડે છે; જે અપદીર્ઘા કંન્યા આપનારને ઝોહીયાં કરી જવી પડે છે; તે બદલની ઝાઢેર હીંમતનાં એ નાણાં કંન્યા તરફનાં વર તરફના ભરતીઆઓ આપે છે.

જ્યાં એવું કુળાભીમાન નથી ત્યાં ખડાયતા વણીક આદી જ્ઞાતિમાં કંન્યાની અછતને લીધે ગરજે આકરો ભાવ આપવો પડે છે.

વર કે કંન્યાને, પૈઠણુ લેછને પરણાવેલાં હોય, તેમનાં વડીલ પાસેથી એ પૈઠણુની ઉપજને; તે સાલની એક પ્રકારની આવક ગણી; તે ઉપર ધનકમ ટેક્ષ લેવો એવો, બ્રિટીશ રાજ્યના ધનકમ ટાક્ષ ડીપાર્ટમેન્ટે ગવર્નમેન્ટના રેઝાલ્યુશન પ્રમાણે ઠરાવ સરકારે રાખ્યો હતો તે વખતનાં ટાક્ષનાં પત્રકોમાં પણ કંન્યાની પૈઠણુ રૂ. ૩૦ (આઠલા) અથવા વરની પૈઠણુ રૂ. ૩૦ (આઠલા) આવું લખવાનો વહીવટ રાખ્યો હતો પણ ઉપર જણાવેલા ખરા કારણસર તે ટેક્ષનાં પત્રકમાં કંન્યા કે વરવિક્રય આવા શબ્દો લખી શકતા નોહોતા. પણ કંન્યાની પૈઠણુ લેનારને પોતાનો વર પરણાવતી વખતે પૈસા એસતા હોય છે. અને વરની પૈઠણુ લેનારને કંન્યા પરણાવતી વખતે

પૈઠણ આપવાની હોય છે. તેથી આ પૈઠણની પધતી વાસ્તવીક રીતે કોઇને લાભકારક નથી. તથા આ પૈઠણની આવક એ મહેનત મજૂરી કે હુન્નર કારીગરીથી મેળવેલી, આવક જેવી ખરેખર આવક નથી. આમ ગણી સરકારના ડાહ્યા અગલદારોએ તે ઉપર ઇનટેક્સ લેવો વ્યાજબી ધાર્યો નહીં. તેથી તે કોઇ પણ પ્રકારની લગ્નની પૈઠણ ઉપર ટેક્સ નહી લેવું એવો બ્રિટિશ ગવર્નમેંટે રેઝોલ્યુશન (ઠરાવ) કર્યો.

કેટલીક વખત પૈસા લેઇને કંન્યા આપનાર લોકોએ મેળવેલા વર કોઇ કોઇ પ્રકારના દોષવાલા હોય છે, પણ તેવા દોષવાળાવર, પૈસા લીધા વગર મફત કંન્યા પરણાવનાર, કે કંન્યાની પૈઠણ ખર્ચાને પરણાવનારને પણ. મેળવતા દેખીએ છીએ કેમકે, સાતી બંધનની સંકડામણને લીધે જેમ તમામ પાડા હોય તેમાંથી ભેંશ પરખવી પડે, તેમ મફત પરણાવનારને પણ કરવું પડે છે અને પૈસા લેઇને પરણાવનારને પણ કરવું પડે છે.

પ્રેમાનંદ—તમારી વાત સ્વતંત્ર અક્કલે સવીસ્તર સકારણુ ધ્યાનમાં લેઇએ તો તે ખોટી છે; એમ અમારાથી કહી શકાય નહીં. પણ મોજે તો માંધીઓ, અને ફજેતીઓ સાંધીઓ, તેમ સારા કળીઆણોના વર કંઇ મફત કોઇની કંન્યા પરણે કે ? અમારા હોંદુમાંજ લાયકવરની પૈઠણ ભરવાનો ચાલ છે એટલું જ નહીં, પણ પારશીઓમાં પણ સારા કળીઆણુ કુટુંબના વરની પૈઠણ બદલ હજારો રૂપીઆની રકમ પૈઠવી પડે છે.

સુખોદયંદ્ર શર્મા—વરે શૃંગારીક સુખની અપેક્ષાથી, તથા પરમાર્થીક સુખની અભિલાષાથી, સુમતી પ્રાપ્ત, સૌંદર્ય સંપન્ન લાવ-

શ્રુતમયી કન્યાનું માણીઅહણુ (હસ્તમેળાપ) દ્રવ્ય લોભરહીત પણે કરવું જોઈએ, અથવા દંપતીનાં માતા પીતાએ, દ્રવ્ય લોભથી રહી-તપણે, તેવાં લાયક જોડાંમાં વરકન્યાને જોડવાં જોઈએ, તેને જદલે પ્રથમથી પૈઠવામાં આવેકે આટલા રૂપૈયા પૈઠણના આપો; તોજ હમારો દીકરો તમારી કન્યા પરણશે. આ પ્રકારનાં લગ્ન એ આય લગ્ન નથી, પણ પરાણે, પાલવે વળગાડવામાં આવતી નાર લગ્ન છે, અને સામાની પૈઠણની માગણી સ્વીકારી, તેનો દીકરો વર તરીકે લાવનાર, બરતીઆઓ પોતાને હાથે અને પોતાની જ કૃતીથી હલકા પડે છે. દરેક નાતના કેહેવાતા કળીઆણો તેમને ઘણીજ કન્યાઓ સેહેજમાં મળતી હોવાથી કન્યાની દરકાર રહીત હોય છે.

જેમ ઉદાર પુરૂષો આશ્રયપાત્ર મનુષ્યોને દાન કરે છે, તેમ જો તમે માતૃગર હોતો ગમે તેટલાં, કીંમતી વસ્ત્રાલુપણુ કે રોકડ દ્રવ્ય, કન્યાદાન વખતે તમારી દીકરી કે જમાઇને તમારા ઔદાર્યની ખાતર દાનમાં અર્પણુ કરો; તો તેનો કંઈ અમે પ્રતીજ્ઞ કરતા નથી. કે ખોટું કહેતા નથી પણ. આટલા રૂપૈયા પૈઠણના આપો તોજ આ ચઢતા ધરનો વર તમારી ઊતરતા કુળવાળાની કન્યા પરણશે. આ પ્રકારની પૈઠણની પદ્ધતીને તો ખોટીજ માનવી પડે છે.

સત્યજ્ઞ:—હર્ષદ સ્પેન્સર નામના ફીલોસોફરે પોતાના નિતિ સિદ્ધાંત ગ્રંથમાં વિવાહીક નિતીના સંબંધમાં પાને ૩૩૯ મે જણાવ્યું

* ગુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટીની. શેઠ. હરીવલ્લભ. ગ્રંથમા-જ્ઞાનો ગ્રંથ નંબર. ૧૬ જુઓ !

છે કે યુરોપના ઊત્તર ભાગમાં બોટચાક નામના પ્રદેશમાં શીનીશ જાતના લોકોમાં કુમારીકાને તેના આપને ઘેર સંતતી થયા પછી તેનામાં વંધ્યત્વનો દોષ નથી અને તે સંતતી પ્રદ કન્યા છે એમ પ્રત્યક્ષ સીદ્ધ થયા પછી ત્યાંના લોકો સંતતી પ્રાપ્ત કુમારીકાને વધારે ખુશીથી પરણે છે. એવો ત્યાં રીવાજ છે. ત્યાંના ક્ષીનીશ લોકોને જેમ એ રીવાજ લજ્જાસ્પદ લાગતો નથી તેમ તમને પણ આ રૂપીઆ ખરચી કન્યા લાવવાનો રીવાજ લજ્જાસ્પદ લાગતો નથી.

સત્યજ્ઞ:—પણ વાર ત્યારે પ્રેમાનંદકાકા. જાંને પાસા પૈકી ગમે તે એકના પૈસા જેને લેવા હોય એટલે કન્યાની પૈઠણ લેઈ ગજવું બરવું હોય, કે વરની પૈઠણ લઈ ગજવું બરવું હોય; તે જાંનેને તમારા જથામાંથી ટાળી મુકો. અને વર કે કન્યાનું જેને એકેતું લેવુંએ નથી અને દેવુંએ નથી એવો એક જુદોજ જથો ખરોખરીઆનો બાંધોતો શું બોલું ? કેમકે આખી નાત સુધારો કરે તેના કરતાં તમને જેને અડચણ હોય તેજ પોતાની હરકત ટાળો તો શું બોલું ? છાતી ઉપર પડેલું બોર જાંટવાળાને કહી તેને જાંટપરથી ઊતારી પોતાની છાતીમાં નાંખવાનું કહેવા કરતાં તમે જાતે તમારે હાથે મોંઢામાં નાંખો તો બોલું ? કેમકે જાહે તેણે મસોતું ઝાલવાનું છે. તડકે પગે બળતાએ જોડો પહેરવાનો છે. છાંયડે ઊભેલાને પગે જોડો ના હોય તોએ આલે માટે તમે તમારા ખરોખરીઆનો; જેને કન્યા કે વરનું કશુંએ લેવું દેવું નથી તેવો જથો બાંધો તો શું બોલું ? તથા દીકરીની પૈઠણ આપી પોતાને મોટા ભા મનાવનારનાં વખાણ કરવાની વાત વેગળી હાંકી કાઢો તો શું બોલું ?

પ્રેમાનંદ—એવું થાય કે ? અમે તે બિતરતામાં કંન્યા આપીએ કે ? ત્રણ ચાર પેઢીથી અમે કરેલાં ખર્ચાખર્ચાં ભુશી નાંખીએ કે ? અમે એ સરખા અને એ ત્રણ પેઢીથી દીકરીની પૈસાનું કશું ખર્ચ ના કર્યું હોય તે એ સરખા, એવું તે થવા દેવાય કે ? ખરી પહેરામણી જેની બિપજતી હોય એવા વિના ખીજને કંન્યા અપાય કે ? અમારા દીકરા માટે કંન્યા લાવતાં પૈસા બેસે છે તેમાં શું થયું. અને દીકરા કદી કુંવારા રહે તોયે શું થયું. પણ અમે તો સાંઠે એટલે દાવકા લોકમાં અમારાં વખાણુ થાય એવું જ કરનારા. શું ? ઘરડીઆ ગાંડા હશે કે પ્રથમથીજ એવું કરતા આવ્યા છે, અમારા ઘરમાં અમારા દીકરાની મા છે તે બહુ કસવાળી છે તે પણ કહે છે કે,—કુળ વગર કંન્યા તે અપાતી હશે કે ?

સત્યજ્ઞ શર્મા:—

દાહરા.

કળીઅણુ શ્રુષ્ટી બાગમાં, છે ગુલાબનો છોડ;	
છે શું પાકા થોરીઆ, ભરતીઆ લોક લપોડ.	૧
કળીઅણુ ગાંધી હાટ છે, ધલાયતી અખરોડ;	
કાળોંજરી કે કૌચ છે, ભરતીઆ લોક લપોડ.	૨
કળીઅણુ પંખી પ્રદર્શને, છે પોપડની બેઠ;	
કપોત કે શું કાગ છે, ભરતીઆ લોક લપોડ.	૩
કળીઅણુ ડોશી હાટ છે, ગશર કે કીનખાખ,	
છે શું ભરતીઆ તાપડાં, આપ તણે ધનસાધ.	૪

કેસર કે કસ્તુરી છે, કળીઅણુ સમળા લોક;	
લસણ કુંગળી ગાજરો, બરતીઆ થોકે થોક.	૫
કળીઅણુ છે શું વાહને, ઐરાવત સમ આપ;	
ખરેખરા ખર * બરતીઆ, પોલમપોલ પ્રતાપ.	૬
કળીઅણુ ધન બંડારમાં, સાચી સુવર્ણ મહોર,	
ખીતળ પૈસા બરતીઆ, આપ તણે મત ઝોર.	૭
કળીઅણુ છે શું જનાવરે, સત્ય પરાક્રમી શીંહ;	
શિયાળ સ્વાનો બરતીઆ, ચોદીશ પાડે ચીસ.	૮
કળીઅણુ છે આભૂષણે, હીરા મોતી ઝરેર;	
અક્રીક મોતી મીણીયાં, ટકે બરતીઆ તેર.	૯
કળીઅણુ શ્રુષ્ટી સરોવરે, છે સારસ કે હંસ;	
બરતીઆ બગલાં બાપડાં. કરે વંશ વિધ્વંશન	૧૦
એમ ન હોય તો બરતીઆ, કનક સહીત કંન્યાય;	
અર્પણ કરી કળીઆણુને, મનમાં કયમ મકલાય.	૧૧
તમને તે હલકા ગણે, સ્વદય ન સમાન બાવ;	
તોપણ કળીઅણુ ગૃહસ્થ છે, બડે રાવ કે રાવ.	૧૨
મોટા બા કરી અન્યને, હાથે હલકા થાય;	
જયમ પૈઠણ અધકી દીએ, તેમ તેમ ખુશ પુણાય.	૧૩
બાગ્ય વિનાના બરતીઆ, કૃત્ય કરીને ખેજ;	
હાથે કરી હલકા પડે, દેખો દ્રષ્ટીએજ.	૧૪
પરણાવતાં નીજ પુત્રીને, પૈઠણ માગી દે;	

* ગધાડા. + નાશ.

- પુત્ર લગ્નમાં પણ કહે, અમુક રકમ તુ લે. ૧૫
 માન્યું પાડે પટેલને, ભય વિણ સુખે ફરેશ;
 વાડો તજી વનને વિષે, પણ ત્યાં પ્રાણ તજેશ. ૧૬
 જાણ્યું જરૂર વાળે જતે, ધીથી તાવ હરેશ;
 નારણજી પંડીત કહે, પણ જરૂર દીગુણ કરેશ. ૧૭
 ચુનો કાળો માનીઓ, સફેત માની મેશ;
 કવિ બુઝાખીરામ કહે, ચક્ષુ દોષ વિશેશ. ૧૮
 પોપટ હોય તો પઠી શકે, કાગ પઠે નહીં લેશ;
 સત્ય સાર સમજી શકે, બાલકૃષ્ણ જન બેશ. ૧૯
 ખેતર ખેડાઈ શકે, ડુંગર શું ખેડેશ;
 મુખ ન સમજે મન વિષે, કહે દક્ષપતિ તજી કનેપ. ૨૦
 બુદ્ધી વગરના બાવરા, બાહુક શું બોધેશ;
 દેસાઈ નાથાલાલ કહે, મહુધે વશી હશી લેશ. ૨૧
 માની બેઠા મુરખા, અક્ષતથી બડી ભેંશ;
 સોમેશ્વર જોશી કહે, નીર્ણય બદલાવેશ. ૨૨

સત્યજ્ઞશર્મા—પ્રેમાનંદ કાકા આપને કળીયાણાની વર્તણૂકથી
 સંતોષ મળ્યો છે કે અસંતોષ ?

પ્રેમાનંદનો પુત્ર કહે કે:—

ચોપાઈ.

કળીને કેળવવા બાઈ, કળીયાણુ વહોરોજો વેવાઈ;
 વીતી તેને નથી નવાઈ, જૂઓ આ ભુંગળ વિના ભવાઈ. ૧

પ્રથમતો ખુશામતો કરશે, જશેા સાં પાછળ પલુ ફરશે;
 હશીને બોલાવશે વાટે, ધુતી લેવા કંન્યા માટે.
 જ્યાં વર તોરણે આવ્યો, લાગ પછી પોતાનો ફાળ્યો;
 બોલ મન નહીં ગમતા કહેશે, કલ્યાણી દુપટ દામ લેશે.
 તમોને છટકારી નાંખી, નહીં રહે બોલ કાંધ સાંખી;
 બહુ દુઃખ પુત્રીને દેશે, છોડી 'ખાંમણુની' છે કહેશે.
 પીએરથી લાવ જેહ જોઇએ, નથી અહીં દેનાર કોઇએ;
 ઝહોત પર જમવા નહીં આવે, કોટીધા દીનતા દર્શાવે.
 જમણુ ઝાઝાં એવાં છોડી, રાખશે યાદીએ માંડી,
 એમ દીન કરી ગત ઝાઝા; બોલશે પોતાની માઝા.
 શુભ દીન આવ્યો ઘર જાણી, બોલશે હલકી બહુ વાણી;
 તમારી તનયા બહુ નાદાન, અન્યથી લાવી ગર્ભાદાન.
 કેટલા વાંક સહન કરીએ, અમેતો બોલો નહીં ભરીએ;
 રાંડ એ મરશે નીજ પાપે, ગુનેગારીના સો આપે.
 વહુનાં મરી ગયાં કાકી, તેમનાં સીધાં છે બાકી;
 દસૈયાં પુરાં નથી કીધાં, માગીએ શીતેર તે સીધાં.
 બારનો આ ધોતી જોટો, કીંમત કરતાં આવે તોટો;
 આઠ તેહ બાકીના લાવે, શીતેર સીધાંના કહેવરાવો.
 વેવાઇએ કર્યું ગંગા પુજન, વહુની સાસુ ગયાં દર્શન;
 ચાર રૂપીઆ તે બાકી, સાસુની પગ પાંતી પાકી.
 ત્યારે વેવણુને બોલાવ્યાં, બાલી હાથે પાછાં આવ્યાં;

વળી વડીઓ પાપડ કરીઆં, વેવણુ તે વેળા વિસરીઆં.
 જમાઈએ માશીનું સારું, વેવઈએ તે નવ વિચારું;
 વખત બેના ઘોતી જોટા, તેના દશ થોડામાં થોડા.
 કેટલુ આપીએ નમણું, હજુ નથી ભગાવીયુ ખમણું;
 રૂપીઆ આપે બે તેના, ળીજા બાફીના અઆપના.
 મળીને સવાળસેં આણે, દુઃખ જો દીકરીનું જાણે;
 બસેનું માંમેરૂ લાવે, એટલુ પ્રથમથી કહેવરાવે.
 બધા વાંકો અળગા કરીએ, નાત રીતે જોજો ભરીએ;
 વેવાઈને લાગે તો વરવું, અમારે કશુંએ નથી કરવું.
 રાખશે દીકરી એને ઘેર, *દયા તજી કંન્યા લાવે ફેર;

રાગ ઝોખા:હરણુનો ઢાળ.

ભરતખાંડના જે ભરતીયા, કળીયાણે તે સજી વરતીયા.
 કસણે કુટે એ દે વાક, નહીંતો જય કળીયાણુનું નાક;
 લોકે જમ લેવા કારણે, ઐરાવત બાંધો બારણે.
 કહો ખોરાક ન માગે તેહ, કલીયાણુ ત્યમ ઐરાવત એહ;
 કળહીણુને ઘેર કળીયાણુ ગયા, પૈઠણુ મળે શું સુખીયા થયા.
 ચીલા ચીલી પાછળ ન પુરાય, તો કલીયાણુ કેમ સુખીયા થાય;
 મોરાતજ તેથી માગીએ, ના દેતો કંન્યા ત્યાગીએ.
 બામણુ નથી પગે લાગીએ, કંન્યા લેઈ ઘર બણી બાગીએ;
 કંન્યા મળી કે સરવે મળ્યુ, ને જનમારાનું દુઃખજ ટળ્યુ.
 એવું ભરતીઆ ગણે બાપડા, કલીયાણુ કમમ માને આપડા;

કપટ જાળ કલીયણુની કળે, તો પછી પૈઠણુ શાની મળે,
 કળીયા અમને કળીએ કર્યા, ભોગ તમારા શીદ અવતર્યા;
 કળી ધર્મ કળીનું રાજ, અમ કળીયાને શાની લાજ.
 કંન્યા ઘોતો કંન્યા દ્યો, નહીતો નીજ ધર બેસી રહ્યો;
 બાકરી એમ બાંધે ભરતીયા, તો તે દેવ બને તરતીયા.
 તેવું કરે તો લાજજ જાય, સાટા તેખડીયા કહેવાય;
 એવું કહી અમથા નીંદીએ, ચઢતું કરત ને વંદીએ.
 તેથી ભરતીયા ખુબ દુઝાય, પાછળથી પગતો ટીંગળાય;
 વિવા વખત વખાણીએ જરી, લેધ લેવા તેની દીકરી.
 ભાધએ ભાધમાં આ ધર ચઢે, બિંચી સગાધથી આભે અડે;
 એવી પ્રશંસા થોડી કરી, લેધ લેધએ તેની દીકરી.
 પછી તો રાય તણા અગે રાય, છો દેનારનો વંશજ જાય;
 તેને ઘેર તાળાં દેવાય, તેની અમને શી ચિંતાય.
 પેલા ભવનાં રૂડાં કૃત્ય, તેથી લાંડવ કરીએ નૃત્ય;
 પૈઠણુ સાથ કંન્યા લેધએ, દેનાર કુટુંબમાં નવ દેધએ.
 તોપણુ મુછપર લીંચુ રહે, અમને લોકો ચઢતા કહે;
 (૨) શી વાત જે અએ એમને મળ્યા, ભાંજગડીયા હમાર મળ્યા.
 (૨) તેમ તરતતો લાગીએ ગળ્યા, ત્રીવિધી તાપો જમ હોય ટળ્યા.
 પછીથી ગાગીએ કયમ ન અગાપ, અમેજ સુરતના નખાખ;
 લક્કડશી લાડુ ના ખાઅ, તે મનમાં પોતે પસ્તાય.
 જે લાકડશી લાડુ ખાઅ, પાછળથી તે પણ પસ્તાય;
 કલીયણુ:—અમે વાડીનું ચંપા ઝાડ, ભરતીયા લોક અમારી વાડ.

વાવેતર અમે શેલડી, ભરતીઆ વાડ કાંકોળ રૂપ જડી;
 અમેજ ગુલબંકાવલી ડુલ, ભરતીઆ તો કુંડાની ધુળ.
 ગોસાઈજી મહારાજજ અમે, સેવક સર્વ ભરતીઆ તમે;
 અમેજ નૃપતિ વિક્રમ ભોજ, ભરતીઆ રૂપી હણીએ રોઝ.
 એમજ પૃથુરાજ કે કરણ, ભરતીઆ રૂપી હરણીએ હરણ;
 આ કવિતા કર્તા સમ વાધ, તેને હણવા ન મળે લાગ.
 સમાન ભાવ પ્રવર્તક સીંહ, તે અગ ઉપર રાખે રીસ;
 તેના ઉપર હમને દ્રેષ, પણ તેના ન કપાયે કેશ.
 વળાણથી ફેદે નવ પડે, યુદ્ધીવંત બિલકુ ખડખડે;
 ભરતીઆમાં તે લાવે ભાન, શીખવાડે તેમને સ્વમાન.
 પૈકણ દીધેજ હલકા પડો, સિદ્ધ કરે સિદ્ધાન્તજ ખડો;
 ડુલણજી થઈ શીદને ફરો, ક્યાંથી પરણે તમ દીકરો.
 જ્યાંથી કન્યા મેળવે આપ, તમ ઘેર વંશતો તેહ પ્રતાપ;
 તેની આખાદી ચિત્ત ચડો, તોજ વંશપરંપરા ટકી રહો.
 તેના પ્રત્યે રાખો માન, જે તમને હોએ સુધ્ય સાન;
 તેમને તો તમે હલકા ગણો, પછી શેનું વાવેતર દણો.
 વિવાદની અડાવે તોપ, કુળાભીમાન કરાવે લોપ;
 વપથી વિષમ કલીયણનો સંગ, વિપતો માત્ર વણસાડે અંગ.
 વિષથી વંશ ન નીશદીન જાય, પુત્ર પૌત્ર કંઈ ના પીડાય;
 એવું તે સમજાવે સ્પષ્ટ, દેખાડે તો દ્રષ્ટાંતો દ્રષ્ટ;
 જ્ઞાન વિનાનાને કરી સાન, ભરતીઆમાં તે લાવે ભાન.
 કન્યાના પણ દામ ન ઘો, જેહ મફત દે તેની લ્યો;

પૈઠણ કરીને માગે વસુ, તો કહો કે નહીં દધએ કશું.
 ગરજ હોયતો પુત્રી દો, નહીંતો ઘેર રાખીને રહો;
 મોટું મન જો રાખો જરા, છો પરણે કોઇના દીકરા.
 ખીજે ઘેર કન્યા પરણશે, તોય મફત ત્યાં તેવું થશે;
 ખુશીથી પૈડો વહુના દામ, હાથે કરી દેવરાવો ડામ.
 લેનારનો નયો શો વાંક, કરો કાંક કરવાનું કાંક;
 પછી બબડો વિક્રયમાં પાપ, પણ ક્યતો કરનારા આપ.
 મદદગાર પુરા પાપના, ક્ય કરનારા સજી આપના;
 કાતર જો કંઈ નહીં કાપશે, સોય તો શું સાંધી આપશે.
 લેનાર છો માગે ધન લાખ, કોઈ દેવા ન કરો અબીલાખ;
 પછી લેનારો શું લેઈ શકે, ઠેર ઠેરથી મારે ધકે.
 પણ આતો ખુશીથી દો રોક, પાછળથી શો તેનો શોક;
 સમાન ભાવ પ્રવર્તક સીંહ, પૈઠણ દેનારા પર રીસ,
 તેના આંતર મધ્યે ધરી, આ રીત પણ રાખે આંતરી.
 સમાન ભાવ પ્રવર્તક મિત્ર, પસંદ ન કરે આ ચરિત્ર;
 તે તો પૈઠણ ખાળે બધે, સત્ય સમજણો પાડો વહે.
 ગરજે દ્રવ્ય તણો વ્યય થાય, વિક્રય દુષણ કેમ ગણાય;
 વર માટે ઇચ્છો છો વહુ, સોધો છો ઠેકાણું બહુ;
 કારીગરી પણ ઘટતી કરો, સગા શોભતા આગળ ધરો.
 પણ જવ મફત મળે નહીં વામ, નીરૂપાયે આપો છો દામ;
 ખીજ તો તમને ના બદે, અધીક અધીક લેવાનું વદે.
 ઓછામાં ઓછું જે વદે, તે સાથે તમ લગનજ સઘે;

તેથી જોછે તેવી નાર, કોઇ નથી હોતુ દેનાર,
 ચારેજ રૂપીઆ લો રોકડા, થેલી છોડી ગણો થોકડા;
 અમથા નથી કરતા કંઈ ન્યાલ, મુઝ ખર્ચા વિણ ન મળે માલ.
 ભાવ તણો છે ભગવત ધણી, ખીજથી શકતું નથી બની;
 એસે તેટલા લે બાપડા, ટુલી શીદ થાયે ફાફડા.
 તો પણ હુંપદમાંથી હાથ, કાઢે નહીં ભરતીઓ સાથ;
 કલીયણુ:--ખરચીને દે કંન્યાદાન, તેનું ફળ આપે ભગવાન.
 અમે ન કંઈ પણ ફળ આપીએ, મીથ્યા મોટાભા સ્થાપીએ;
 ફળ દેવા અમે નથી અશક્ત, જાણે છે તે સદ્ગુ જગત.
 આદરનો પ્રતિઆદર થાય, તો તે કૃત્યને ધન્ય ગણાય;
 દસ કંન્યા લેષ દેઇએ એક, એટલો પણ કરીએ વિવેક.
 ભરતીઆનું એટલું જો માન, સાચવે કળીઅણુ તજી અભીમાન;
 એક કંન્યા પણ મદત ન મળે, તોએ ભરતીઆ શીદને ખજે.
 અમને દેતે ચઢતો ખરો, પણ તેને જો હોય દીકરો;
 કોક તેને ઘેર વિવા કરો, પરણો કે કુંવારો મરો.
 તેનો અમને નહીં ખરખરો, પડો નદીને ઊંડે ધરો;
 મદત જેહ કંન્યા આપશે, ઉપલો ફળ એનું આપશે.
 એમ કહી આંગળી ઊંચી કરે, એથી અર્થ કહો શો સરે;
 અહીં પુરો અમારી આશ; મળશે તહીં વિજ્યની પાસ.
 એવું કહી પ્રશંસા પહાડ, ચઢવી ચુરો કરીએ હાડ;
 અમને ધીરો રૂપીઆ હાલ, પ્રભુને ઘેર કરીશુ ન્યાલ.
 આવું કહી કોઇ માગે કરજ, કોણ સ્વીકારે તેની અરજ;

પણુ આ જુઓ અમારૂં ભાગ્ય, કંન્યા દેવા ન જડે જગ.
 તેથી લોકને પાડીએ ફરજ, કંન્યા દેવા જેમને ગરજ;
 અમને વહોરવા ઇચ્છા ધરે, અમ સગાને વિનતી કરે.
 મેળવેને મુજને આ વર, ઠીક લાગે છે એમનું ધર;
 ત્યારે તેહ સગો જરગડે, તમથી એ વર નહીં ઉપડે.
 એ વરનાં માગાં છે બહુ કરે કેમ તમ પુત્ર વહુ.
 એ મેળવવા નથી તમ ગણુ, નથી ભોમીઆ પુરા હણુ;
 દુલ્લભાંથી બાણો ઝડપાય, એવી તમને હોય ઇચ્છાય.
 તો તો આ ઠેકાણુ કરો, પ્રજાપતિના અશ્વજ ઠરો;
 બાધ તમને એ બારે પડે, નશીબદારને હાથે ચડે.
 મમત મોહ ચઢાવી ધણો, ભરતીઆને વેલણુથી વણો;
 એટલે ભરતીઓ પહોળો થશે, તમને ને તમને દેખશે.
 બાધ તમારે ખોળે આજ, શિશ મુકુ રાખો મુંજ લાજ;
 રૂપીઆ પંદરની પાધડી, હું તમને આપીશ આ ધડી.
 મેળવી આપો પણુ એ વર, હુંડી છે નર આગળ જર;
 પૈઠણુનો નહીં ગણું હીસાય, જોમ કહેણો તમ દેખશ અમાપ.
 વજનદાર તમને મેળવી, લેવો છે એ વર મેળવી;
 બીજા બધા વરને વાંતરી, બાધ ગઈ વર્ષ થયાં પાંતરી.
 શક્ત કળીયણુ તે આંતરી, ભરતીઆને વાંતરી મુખ ધરી;
 શ્રી રીતે મેળવશે ફરી ? સોમેશ્વર કહે છે સુંદરી. ?

વાસ્તવિક વિવાહ વિચાર.

(પુનમ ચંદની ખીલી પુરી અહીંજે--એ રાગ.)

સ્નેહી સાચુ કુળતો જ્ઞાન અને ગુણમાં રહું જો; ૮૬.

એ વિણ ગણુજે સધળુ આળપંપાળ. સ્નેહી સાચુ કુળતો
રતી મતિ ગતી પરખા વિના, સતી કન્યા અર્પાય;

મીથ્યા જશમાં મરી પડે, એજ મુર્ખના રાય.

સ્નેહી સાચુ કુળતો જ્ઞાન અને ગુણમાં રહું જો. ૧

પામે નહીં અપમાનને, વેરવું પડે ન વિત્ત;

સરખે સરખા જન કરો વિવાહ વેર ને પ્રીત. સ્નેહી સાચુ ૨

કુલીન ગૃહસ્થને કારણે, શીદ અફળાવો શીર;

હાથે હલકા નવ પડે, તો આપ કુલીન છો વીર.

સ્નેહી ૩

વિક્રમમાં હોય પાપનો, કૃતજ પાપનો બાપ;

છતાં તમે ભુલ થાપથી કર્યો, ગણો નિષ્પાપ.

સ્નેહી સાચુ ૪

ખીલાંના કરવત થકી, કાષ્ટ ન કદી વહેરાય;

ભાર રહીત ત્યમ ભરતીએ, કુળનો નાશ ન થાય.

સ્નેહી સાચુ ૫

બોયાની બરછી થકી, વાત્ર નહીં વિધાય;

ભાર રહીત ત્યમ ભરતીએ, કુળનો ધ્વંશ ન થાય.

સ્નેહી સાચુ ૬

કલ્પ કરી તોપથી, કીલ્લો નહિં તોડાય;

બાર રહીત ત્યમ બરતીએ, કુળનો ધ્વાંશ ન થાય.

સ્નેહી સાચું

૭

મીઠા માન્યા મરડીયા, કદી લોકે મળી લાખ;

સાકર સમ છે સ્વાદમાં, સુઝ ન પુરે સાખ.

સ્નેહી સાચું

૮

આખા ચીન દેશે ગણ્યું, અશીશુ વ્યસન ગુણકાર;

તોપણ ભુલતે ભુલ છે, સત્ય મતી અનુસાર.

સ્નેહી સાચું

૯

તેમજ ઘણા જણે ગણ્યું, કહેવાતું કૂળ સત્ય;

તોપણ તે શું સુખ કરે, પંડીત ન ખુઓ પત.

સ્નેહી સાચું

૧૦

કળથી એનછત ચાલતું, કળથી કારજ થાય;

કળથી કંન્યા મેળવે, જસ લોભી ઝંપલાય.

સ્નેહી સાચું

૧૧

કંન્યા વિક્રય જો ગણો, વર વિક્રય નહીં કેમ ?

વર દે પૈઠણ લેછને, પછી રહ્યો ક્યાં પ્રેમ ?

સ્નેહી સાચું

૧૨

વિક્રય જનનો જો કરે, સગ્ન કરે સરકાર;

પ્રત્યક્ષ પેનલદ્રોહ છે, અપદ્ધ વિચારો ચાર.

સ્નેહી સાચું

૧૩

પણ ગરજે પૈઠણ ભરે, મળવા વહુ કે વર;

તેને કેમ વિક્રય ગણે, નૃપતિ સમજી નર.

સ્નેહી સાચું

૧૪

પક્ષે પામે પાયરી, પક્ષે મુરખ દક્ષ;
પક્ષે પામે પરણવા, પક્ષ પક્ષને પક્ષ.

સ્નેહી સાનુ૦

૧૫

(લેખક અર્વાચીન ખીરખત.)

કલીયણને નાતમાં શ્રેષ્ઠ માનવાથી બી-
જઓની હાલત.

દોહરા

જથાર્થ ઘાટ જણાય તો, રૂઢ્ય ન ધરીએ રોપ; !
અંગે કાળા આપહો, દર્પણનો શો દોષ ? ૧

દોહરા.

કળીઆણોની †કળ થકી, થાય ખીજ બે હાલ;
પણ ચિત્તમાં નથી ચેતતા, ખરો ન કરતા ખ્યાલ ! ! ૨
મુંડી રહે સ્કર્ચા વિના, હુંડી ખાચ ગુન્નાંટ;
આરખ ધર ઊડી જતાં, વળે ચોટલી ગાંઠ * ૩
કરબેલાં કરમાં રહે, સમરણ સીતારાગ;
લુંગળીઆ ભૂલા પડે, મુખથી મુખે માગ. ૪
કવાતી કડવુ મોં કરે, ખીચડી ન રૂચે પેટ,
ધલોડીનો વેલો ઘટે, કાન પટાવે શેઠ. ૫
પત્રાળી ઊડતી ફરે. મહાજમીઆ મહલાય;
ભોલ કુટાવે ઢાલ પણ, કલીઆણુ ડર ના ખાય. ૬

સોપારી સુડી તળે, દાદુડી દીલ ગભરાય;	
દીવેલીઆ ચીકટા રહે, થા મણીઆ ધુંચાય.	૭
લંકા નસીઆ લાજથી, લંકાં વસવા જાય;	
વચ્છસીઆ વચ્છાગથી, મરણ ચિત્તમાં ચઢાય.	૮
અશ્રુ ન કુળના વંશજો, પુર્વજનો ધરી ટેક;	
લઢવાને સામા પડે, કળીયણુ મારે મેખ.	૯
ભગવા તો ડર ખાઇને, હરગડી રથવાઇ જાય;	
ગાર્ગસીઆ ગાગર ભરી, બૂ ભરવા ભયકાય.	૧૦
ખના ફરે વિજય વિના, ફના થાય બધી નાત;	
જનાનખાનું જોગવે. કલીયણુ તોયે રાત.	૧૧
બાળ બાળ ભટ તણી, પડે નહીં પોઆર;	
દીટાં સઉ દીંટધ જતાં, કોણુ વિજય કરનાર.	૧૨
ચેવલી પાનજ ચાવીને, કરે હોઠ નિજ લાલ.	
સાકરીઆ સાકર ખમ, પંપાળે નીજ ગાલ.	૧૩
મીંડું તીંડું તણું, બંધુકીઆનું નિશાન;	
ચિત્રાણુસીઆ ચિત્ર સમ, કો ન મેળવે માન	૧૪
પાડાના પુત્રો તણે, ચઢે શીંગડે જોહ;	
ભયકાએ ભૂમિ ઉપર, કમ્પર થાએ દેહ.	૧૫
ચતુર દીસે કંઈ ચીંચીઆં, એથી ઉધાડે આંખ;	
કળે કળે તે કાપતાં, પ્રતિપક્ષીની પાંખ.	૧૬
કાઠ દીસે કળ ફોજમાં, કાઠજ નહીં પીછાય;	
પપુડી ગાજર સમ ગણે, વચસે વાંધે ધાય.	૧૭

બાવા મહેતા બોલીઆ, દવે થાય દીલ દેખ;	
છોડી દો સંસારને, દ્યો વેરાગી વેશ.	૧૮
સ્થીર સ્થાવર ઝોબાય શીદ, થા વર ધરી ઉમેદ;	
ગોરી ગોરી મેળવી, ખસેડ દીલનો ખેદ.	૧૯
માઠ વસો જમ્મા ^જ માઢીઆ, દા'ડી સહો શીદ દુઃખ,	
અડાવી વાતો આડીઆ, પંડિત નથી પ્રમુખ.	૨૦
પંડયા દંડયા પ્રતિદીને, મંડયા ગતલખી લોક;	
ભટ પડયા ભૂમિ ઉપર, કળે વાત તે કોક.	૨૧
ખાડ દવ એ જળનીધિ, દવે અરણ્ય વિનાશ;	
* દવે પ્રજાજો કળ દવે, નહીં તો થાશે નાશ.	૨૨
રાયા રાગે નથી કહ્યું, વરનો હોય વટાવ;	
ધાયા અંધ પરંપરા, ક્યાં લગી હજી કુટાવ.	૨૩
પંડિત જીવ રંડીત રહ્યા, ત્રિવેદી ઠોકે તાલ,	
દીવે દિવવેદી દાઝીઆ, ઝડપી કુગરૂપ ઝાળ.	૨૪
કંન્યા નવ દે અપને, અમથા બની અમીર;	
મહેતા કહેતા તેમને, વહેતા મેલો વીર.	૨૫
ધગટ ભગત બની, જગતમાં હોંસે કરતા સેવ;	
કળીઅણુને તે કરગરે, તમે દેવના દેવ.	૨૬
દુહિતા અર્પે દામ સહ, સ્વાર્થ કરે નિજ દુશ્ન;	
વાહ વાહ સુણી વ્યાસ પણ, ફોગટ મારે કુશ્ય.	૨૭

- ડણા કરીને કાપના, ડણાક રાજે ઘેર;
કળીયણુને કહે લેખ જાળે, મૂળપર રાખો મહેર. ૨૯
- જડ રત્નો ઝાંખાં પડે, કંન્યા ચૈતન્ય રત્ન;
મુલ રહિત તે ધુળ છે; ઘો પૈઠણુ કરી યત્ન. ૨૯
- રૂપિ થાય ખુશી ખુશી, ચઢતા કરી જામાત્ર;
પૈઠણુ ભરી પરગામમાં, ધરતું ખુજે ગાત્ર. ૩૦
- મેથી ભટની થાળમાં, હાથી ભટ હજીર;
નીસરણી ભટ મુકીને, કળીયણુ કંદતા દુર. ૩૧
- બ્રમીત બુદ્ધિથી ભરતીઆ, કરે કાંકતું કાંક;
લે પૈઠણુ પછી પુરતી, કળીયણુનો શો વાંક ? ૩૨
- કેવળ ^૧નીજ કતીએ કરી, રહે ભરતીઆ રાંક;
ધાર્યું ધન લે પૈઠણુ, કળીયણુનો શો વાંક ? ૩૩
- સવા શેર દધ સામટુ લેવાને નવટાંક;
ભાન ન રાજે ભરતીઆ, કળીયણુનો શો વાંક ? ૩૪
- કાળે બક્ષી કોદરા સંતોષ્યા જન રાંક;
તે કોદરીઆને ગણે, કોદરી ખાજી નીશંક^૨ ? ૩૫
- કાન્તિવાન કમોદીઆ, ખાતા દૂર કમોદ;
અશ્વારૂઢ અળખામણા ! મગમલ ઠીક કે મોદ ? ૩૬
- દેસાઇ ને મારત્યાં, કોણુ મુકાવા જાય;
આકર ઠાકર શું કરે, તગતા બણી તણાય; ૩૭
- અશુક સમા શુકલ બની, વદે વદાવે તેમ;

કરગરતા કળીયાણુને, હોંસેં દહને હેમ.	૩૮
મામલત માની નહીં, બન્યા મામલતદાર;	
તોયે કળીયાણુનો ખમો, મહોકમ શીદને માર.	૩૯
૧સળ જડજ છે આપતું ? હૃદય ચક્ષુને હાથ;	
દઠા સમ લઠા દીસો, પણ ન બીડાયે જાથ.	૪૦
દાને માને ડહાપણે, સદાય દીલે સ્વચ્છ;	
દીવાન દીવા ના ગણ્યા, કળીયાણુ કરી કચ્છ.	૪૧
રણ છોડે નહીં કળ તણું, રણ શીરથી છોડાય;	
દૈમે પૈઠણ દો ઘણી, જશ લોભે જોડાય.	૪૨
તમને તે નહિ લેખવે, જનતાં બહાદુર રાવ;	
બાઈ શંકર શંકર બજો, ૧જમનગરમાં જાવ.	૪૩
નાથ ઘોચીને નાથજી, નાથ પરોવે નાક;	
પણ સામા નવ થઈ શકે, ધર મુજથી પડી ધાક.	૪૪
સેલત મહેતા કુલીન છે, જોશી જણવે જોર;	
તમથી તે મટનાર છે, શીદ કરો છો શોર.	૪૫
પરગામી પણ પીડથી; પામે પીડા પંડ;	
પણ હીકમતને સંપ વિણ, કરી શકે નહી ખંડ;	૪૬
કોદરીઆ કરમાઈ જશે, કમોદીઆ કુટાય.	
ભરૂચી પણ બચકાઈને, લાભ જોઈ લુંટાય.	૪૭
મજીધાઈને બહુ ધાય તો, ધાય કોસ દસ વીસ;	
થાકી થોડા કાળમાં, તે પણ પાડે ચીસ.	૪૮

વિણા વગાડે વન વિષે, વિણા વાળા લોક;	
દો દિશ દગ્ધ બન્યું દીસે, સ્વદપ શમે ક્યમ શોક.	૪૯
હાથજ મૃત્યુ સમીપ જુઓ, હાથજ દુઃખ નિજ દુર;	
ડોક રહીત ડોકોર પણ, નિશદીન ખુએ નૂર.	૫૦
મોર ન દેખે મોરડી, શી રીતે ખુએ શોક;	
કિં જરી બાને કંઝરી, ખંજરી ઠોકે લોક.	૫૧
સલુણી ખોટે સલુણ પણ, આટા લુણમાં જાય;	
નરસંઢા નપુષક નથી, તો પણ સ્પંઢ મનાય.	૫૨
આણુંદી પંડ્યા તણી, અહીં નથી ફરતી આણ;	
પૈઠણમાં ખોતે વધે, પ્રતિ વર્ષે તે પાણ.	૫૩
મહુધાના દેશાઈની, અહીં નહીં નભે દવાઈ;	
એમને તો ઉડાવતા, અદ્ધર જેમ હવાઈ.	૫૪
વસો તણા દવે તણો, કશો નહીં હીસાળ;	
ફસે ફવે તે ફંદમાં, હસે ખાઈ લુન થાપ.	૫૫
મેળવતાંમાં માનનીં, બહુ હોવાયો ખેઠ;	
દીલ મધ્યે દુભાય છે, અધવાસી ઉમરેઠ.	૫૬
શોળ શોળ દીલે ચઢી, ગાંધ જેમ પીડાય;	
સોળનાના સો જણા, મનમાં તેમ મુઝાય;	૫૭
આણુંદે જન આદીઆ, કરતા કંઈ આનંદ;	
ભોળા નહીં જે ભરતીઆ, એ ન કરે આકંદ;	૫૮
બરકા પાડે બાપડા, બહુ દુઃખીઆ બરકાલ;	

જન્મ ખોળતા જતી કને, આંકલીયા જન્મલ;	૫૯
મુળ મળે નહીં મુળજમાં, વડપણ નહીં વડથલ;	
ડગ ડગ કરે ડડુસરે, કદી વળતી નહીં કળ.	૬૦
કામ મળે નહીં થામણે, વિનતા વિણ વણસોલ,	
કાઠીઆવાડ કુટાય છે; અરડી ને વણનોલ.	૬૧
ધ્યાની નિરંતર ધરે, ધરણીધરતું ધ્યાન;	
મળી શકે નહીં માનની, શેનાં હોય સંતાન ?	૬૨
હેરે હેરંજ આપડા, ચુંચવાય ચુલેલ;	
મરતા મિથ્યા માનમાં, ખરો ન જાણે ખેલ.	૬૩
પ્રાંસ ઢોરના નાકમાં, જો કદી વાગી હોય;	
કાઠનારને લાત હણી, ભડકી ભાગે સોય,	૬૪
તેમજ જન સઉ ભરતીઆ, નિજ * હોતકરનો ધાત;	
અરે કરે અજ્ઞાનથી, રૂઢ્ય થઈ રળીયાત. ?	૬૫
માર ખાય મુંગા રહે, મારનારને માન;	
ઉલટુ આપે મુરખા, તજ ભરતીઆ બાન.	૬૬
ભુલ દેધએ બાળવી, ભુલતાને એકવાર;	
પછી કસુ કહીએ નહીં, ધક્કા દેધએ ચાર.	૬૭
કળીયણો છે કેસરી, કરે ચિન્તવ્યાં કામ;	
સોમેશ્વર શું જીતશે હારી જોડે હામ. ?	૬૮

સવૈયા (અસંભાવનાલંકાર).

દરીઆમાં કદી દવ લાગે કે, સુર્ય જિદ્ય પશ્ચિમમાં થાય;
અશ્વિનીને વાછરડો પ્રસવે. મુગો મુખથી ગાયન ગાય.

અંધો દેખે આરશીમાં કે, બહેરાથી વાણી સંભળાય;
 પૈઠણ ભરતાં લોક ભરતીયા, તેવું બને ત્યારે અચકાય.
 રેતીમાં કદી વહાણો ચાલે, ઠંડા જળથી કાષ્ટ બળે;
 અંદ્ર ગિચાથી તડકો લાગે, કોઠું વાગ્યે કેરી ફળે.
 વિણ શસ્ત્રે વ્યંડળ કે વિનતા, સૈન્ય પરાક્રમી સંહારે;
 પૈઠણ ભરતાં લોક ભરતીયા, પાછા હડતાના ત્યારે. ! !

(લેખક અજ્ઞાત. વિષ્ણુશર્મા પંડિત.)

શ્રી, હર્ષપુર નીવાસી. (of Anand Town

(લેખક શાક્ષરશ્રી, શ્રીયુત. છગનલાલ માણકજી.)

પેનશનર સ્કુલ માસ્ટર.—નડીયાદ.

ઢાહરા.

આપે આપણુ કુળની, એજ સમજવી રીત;	
સરખે સરખા જન કરો, વીવાહ વેરને પ્રીત.	૧
યાર ધરો અંતર વિષે, આપ તનુજનું હીત;	
સરખે સરખા તો કરો, વિવાહ વેર ને પ્રીત.	૨
બ્રમથી શીદને બાધ ભગે, મિથ્યા કીર્તિ નિમિત્ત;	
સરખે સરખા જન કરો, વિવાહ વેર ને પ્રીત.	૩
ખરા હીતની વારતા, નર જણુવે કાણુ નિત્ત;	
સરખે સરખા જન કરો, વિવાહ વેરને પ્રીત.	૪
ખુવારી કારક ખલકમાં, રાખી ન રહો રીત;	
સરખે સરખા જન કરો, વિવાહ વેર ને પ્રીત.	૫

દાંત રહીત ડોસા થઈ, શેતી વગાડો શીત;
સરખે સરખા જન કરો, વિવાહ વેરને પ્રીત. ૬

જો પુર્વજના માનને, રાખ હોય તો રક્ષિત;
સરખે સરખા જન કરો, વિવાહ વેર ને પ્રીત. ૭

મોભારે મોતી જડ્યાં, ગવરાવો એ ગીત;
સરખે સરખા જન કરો, વિવાહ વેર ને પ્રીત. ૮

પરંપરાથી મનાતા આવેલા કલ્પીયણોના વિચાર કેવા
હાય છે તે વિચાર દર્શન:—

(રચનાર. કુલીનતાના હીમાયતી શ્રીયત્ત સાક્ષરશ્રી, સેલ્લત
જીવરામ (ઉર્ફે ઈશ્વરલાલ) નાથજીભાઈ ઉમરેઠ પાટના).

મનહર હંદ.

બીલ ને ચુવાળીયાંની સભાએ મળી ઠરાવ્યું,

હીરા અને હેમ^૧ નથી, મનુષ્યના કાગનું,

ન સુંઘાય ન ખવાય, ન ચવાય ઝોઢાય ન;

ગાટે એનું મુલ નથી, જે પણ બદામનું.

ઝવેરી ને રાજા રાણા, શહેરી શ્રીમંત શાણા;

પહાણની તુલ્ય ગણી, કરો ત્યાગ તેમનો.

કહે જીવરામ તેથી, ધનવાન ડગે નહીં;

અને ભાવ ઘટે નહીં, હીરા અને હેમનો. ૧

ગરીબ ને અદેખાઓ, દીનમાં જિહાવ લાવે,
 કળીયણ લોક નથી ખરેખર ચઢતા;
 નખાખની પેઠે તે અખાખ ફેરે ફેરે માગે,
 પૈઠણથી પરણે ને વેવાઈને વઢતા.
 શ્રીમંતોના કુવા અને તેમના જમાઈ શાશ્વા,
 બાણા થઈ પડેલા તે હવે શે ઊતરતા;
 કહે જીવરામ અમે સેવન સુવડ છતાં,
 નિર્માલ્ય લોકો ગણે છો હમોને નરતા.
 સિદ્ધપુરનો નિવાસી સુદ્ધ અવદીય વિપ્ર,
 ક્યાં અને ક્યાં જોદો કાસરનો લેખીએ;
 ઉમરેઠનો નીવાસી સુખરાશીર જ્ઞેશી અને.
 પોરડાનો પંડયો જેડાવાળ સમ પેખીએ,
 નડીયાદના નીવાસી લાયકજ લેજીવા ને;
 કાછઈના કણુખીને સરખાજ માનીએ.
 કહે જીવરામ તો તો બુદ્ધિનેજ ભ્રમ થયો,
 અક્કલ બહુર મારી ગઈ અનુમાનીએ.
 ગરીબ ગરાશીયો જે ઠાકોરનો બાયાત ને,
 પાટણ વાડીયો પગી સરખોજ લેખીએ;
 વણીક ખંભાતનો ને બકાલ બારેજડીનો,
 શેઠ અને શઠ બંને સમાનજ દેખીએ;
 સુલતાની મુગલને પેટલાદી પીંજરાને;
 ૧ હકશાઈ નાણાં. ૨ સુખનો સમુદાય.

મુસલે મુસલ્લા બંને સરખા આલેખીએ.
 કહે જીવરામ તો તો ગતીજ જતી રહીને,
 આંખે ફેર ચઢ્યા માટે પૃથ્વી ફરતો દેખીએ. ૪
 ધ્રુવડ કહે કે સુર્યામાં તો નથી^૧ સ્વદપ તેજ,
 નજરે નિશંક તે તો નિરતેજ જણાય છે;
 આંખાચીડીયું કહે ચતુર તમે ધુઅડ છો.
 આગીઓ કે' આપણથી ખરું નીરખાય છે,
 વાગોલ વદે ને છછુંદર કહે છાતી ઠોકી;
 પ્રકાશ રહીત સુર્ય પ્રત્યક્ષ પરખાય છે.
 ચોપટ ને મોર આદો પક્ષાઓ વિકારી ચક્ષુ,
 જીવરામ તેને સુર્ય તેજસ્વી જણાય છે^૩. ૫
 સુર્ય કે ચંદ્ર સામુ કલેદું જો કાળું ધરો,
 પ્રકાશનાં ડિર્ણ પરાવર્તન ન પામશે;
 તખ્તાનો કાચ કે કંઈ તેજસ્વી રાચ ધરો.
 પકાશ પાછો દધ તે પાવજ વિરામશે,
 લાયક અંતઃકરણજ લાયકની લાયકીને;
 લેખવશે નાનાયક કોઈને ન લેખવે.
 કહે જીવરામ ત્યગ કુલીન લાયક છતાં,
 અકુલીન અદેખાઓ આંધળા છે દેખવે. ૬
 બળદમાં બહુ જાત ધોરા પણ બાત બાત,

પક્ષિના એ બેદ એતો વિશ્વમાં વિખ્યાત છે;
 લોઠામાંએ બેદ અને પથ્થરમાં પણ બેદ,
 અકીક ને હીરો પણ પથ્થરની જાત છે,
 પોપટ ને સુડા ત્યમ ચિત્તા અને વાઘ જુદા;
 વસ્ત્ર અને શસ્ત્રમાંએ બેદ ખરેખાત છે.
 કહે જીવરામ ત્યારે નાતમાં એ બેદ હોય,
 ચઢતા ઊતરતા એ સ્વર્ગનીક વાત છે.

૭

લંડનના લાયક એક ડયુક યુરોપીયન તુલ્ય,
 લશ્કરના સોલજરને ગોરો માટે ગણીયે;
 આહાલુના જેવું ખાસુ ટીપણું ઊકેલે માટે.
 ગરોડો ને આહાલુ જો સરખાજ બણીયે,
 આરખી ઘોડાની ખરાખર જાર વહે માટે;
 ખચ્ચરને આરખી ઘોડાની તુલ્ય કહીએ.
 કહે નાથજીનો સુત જીવરામ તો તો જાણો,
 વિવેક વિસાચો માટે ઊલટુંજ લહીએ.

૮

દોહરા.

દોહીત્ર ભોગીલાલનો, માત ઉમીઆનો સુત;
 યોગ્ય તદ્વાવત વણુવે, તેમાં શું છે તુત ?
 અસલ હતું એક રાજમાં, ટકે શેર સજી કોય;
 હાલ તમારા મન વિષે, ટકે શેર કુળ હોય. !!
 ગીતે ગાજો દે ઘણી, કંન્યાની સગી નાર;
 વિષુ દેષે સહહર્ષ પણ, સમજે છે વર સાર.

૧

૨

૩

- તેમજ કદી નીંદા કરે, કળીયણની જન કોય;
 પણ તેના હૈયા વિષે, દ્રેષ ખરે નવ હોય. ૪
- ક્યમ કે તેહ તણા સગા, કળીયણને તે ચહાય;
 આશ્રય અંદરથી દષ્ટ, કરે સર્વદા સહાય. ૫
- કદી ચાખ્યો કડવો તમે, કાકડીનો કંઈ ભાગ;
 એથી એમ ન માનશો, કાકડી કડવુંજ શાક. ૬
- તેમજ જન દોષિત જુઓ, કળીયણમાંથી કોક;
 એથી એમ ન માનશો, કળીયણ વર્ગજ ફોક. ૭
- જાણો કે જન કોઈને, ઘોડે મારી લાત;
 અશ્વ તણને ખાંચશો, ખરને નિજ ધર બ્રાત. ૮
- સાકરના ખાનારને, ગળે ન ઊતરે રેન;
 ચાવે કરી કદી ચાહના, તો તે થાય ક્ષત્રેત. ૯
- વડીલે ગાયકવાડના, મારેલી સમશેર;
 હાલ નથી તે મારતા, માટ પડ્યો શો ફેર ? ૧૦
- હજુએ એ ઇલકાળ છે, શમશેરે બહાદુર;
 કોઈથી લેઈ લેવાય ક્યમ ? આપ વિચારો ઉર. ૧૧
- દરીઆને કોઈ પુંજતા, જંગલ પણ મહીં જાય;
 દરીઓ તેથી રૂઠે નહીં, મોટામાં બધુ માય. ૧૨
- ત્યમ કળીયણને નીંદશે, કારણસર કોઈ લોક;
 કળીયણ દીલ દરીઆવને, કશો ન તેનો શોક. ૧૩
- જ્નેશી જયશંકર તણાં, ધર્મ પત્નિનો બ્રાત;

૧ સાક્ષર શ્રીયુત, જયશંકર પ્રેમાનંદ ઉપ્યુત્રી એજ્યુકેશનલ
 ઇન્સ્પેક્ટર હાલ પેટલાદ મહાલના છે તે.

જીવરામ ઝાહર કરે, વિચારમાં હ્યો વાત. ૧૪

પ્રીતે પ્રણુમો આપને, પ્રવીણ પરીક્ષક પાત્ર;

જીવરામ ઝાહર કરે, દેશાધનો ૧જામાત્ર. ૧૫

રાગ દ્વેષ મને નથી, કરો ગમે ત્યાં લગ્ન;

જીવરામે તો જણવીયું, મતિ મુજબ રહી મગ્ન. ૧૬

કલીયણોની વરિષ્ટતા,

[લેખક શ્રીયુત, સેવત. રવીશંકર નાથજીભાઈ]

ઉમરેઠ. પાટના.

સવૈયા.

વિદ્વાનોની દુરથી સોખત. આનંદ તોય અનુરાગે છે;

વાડ બહાર કદી ઉભા રહીએ, તોયે સુગંધી બાગે છે;

કળીઅણોને કંન્યા દેતાં, સધ્ય સુકીર્તિ જાગે છે;

ગોળ કદી અંધારે ખાઈએ, તોય ગળ્યો તે લાગે છે. ૧

સુર્ય હોય વાદળ ઢંકાયો, તોય ઉજ્જેસતો આગે છે;

સુરો હોય વ્યંડળ મંડળમાં, તોય ઝતુન તો જાગે છે;

કળીયણુ ન કરે આપ વડાઈ, તોય વૃતિપ્રિય લાગે છે.

ગોળ કદી અંધારે ખાઈએ, તોય ગળ્યો તે લાગે છે. ૨

હંસ નથી હરદમ ઉચરતો, હું બગલાથી ચડતો છું;

૧ નડીઆદના દેશાધ શ્રીયુત મુળજીભાઈ કાળીદાસ. કંઝરી
બાગા) ના તથા ખીજ વખત દેસાઈ ઉમીઆશંકરભાઈના જમાઈ.

મેરૂ પર્વત મુખે ન બોલે, હું આકાશે અડતો છું;
 આવળીયા છો બડાઇ મારે, શ્રેષ્ઠપણું પણ સાગે છે;
 ગોળ કદી અંધારે ખાઇએ, રવીશંકર શુભ લાગે છે.

૩

દુનિયાનું સ્વરૂપ વિચિત્ર છે તે વિષે.

રાગ ગરબી. [કામણ દીસે છે અલબેલા તારી આંખમાં
 એ રાગ.]

દુનિયા દોરંગી કઢંગી કદરવિહીન છે રે.

દુનિયા દોરંગી૦ ટેક.

સરળ રહેતો મુખ વદે છે, વકતાને જગ તો ઠગ કહે છે;

વિનયવંતને કહે ધનનો આધીન છેરે.

દુનિયા૦ ૧

ક્ષમાવંતને નિર્જાળ કહે છે, નિઘ્રહીને દુઃખ ભોક્તા લહે છે;

મધુર વચન બોલે તો કહે એ દીન છેરે.

દુનિયા૦ ૨

ધર્મીને તો દંભી કહે છે, નિરપ્રેહીને માની કહે છે;

તૃષ્ણા ત્યાગે તો કહે સુમાગ્યહીન છેરે.

દુનિયા૦ ૩

ઉદારને ઉડાઉ કહે છે, લોભીને લગ્ન લખીઓ કહે છે;

સંતોને કહે મનના મહા મલીન છેરે.

દુનિયા૦ ૪

અપક્ષીને કહે એકલમુરો, પ્રતિજ્ઞને હટવાદી પૂરો;

કલ્યાણરાને કહે ગરજે તદ્દહીન છેરે.

દુનિયા૦ ૫

એક વાતે નહીં આનંદી, સદા રટે સહ સ્થળ સ્વછંદી;

પરમુખમાં પ્રતિવાસર એ ગમગીન છેરે.

દુનિયા૦ ૬

અવળાને સવળુ આળેખે, અવળાને અવળુ તે દેખે;

ન્યાય થકી પણ તેનો ન્યાય નવીન છેરે.

દુનિયાં ૭

પૂનેમચંદ્રને કોઇ ન પુંજે, ખીજ ચંદ્રપર જગતજ ઝુંજે;

ગુણ અવગુણની ગણના તેની ભિન્ન છેરે.

દુનિયાં ૮

મદીરા પીને માંસજ ખાતા, ધાન્ય આહારે નથી ધરાતા;

પાપ પ્રવર્તી પારીસ ને પેદીન છેરે

દુનિયાં ૯

અદ્વીણ વ્યસન પર અતિષય પ્રીતિ, વ્યસની થવાથી વિપત્તિ વીતી;

આળે દેશ અઢેસો બહુધા ચીન છેરે.

દુનિયાં ૧૦

મદીરા આદીક 'માદક' આળે, રાખો મન ગમતી બહુ રાખે;

નગણા એવા નૃપતિ તપ્તનસીન છેરે.

દુનિયાં ૧૧

વ્યભિચારીને વૈભવી માને, કપટીને કાખેલ પ્રમાણે;

શિયળવંતને કહે કે વિચિત્ર વિહીન છેરે.

દુનિયાં ૧૨

અહમચર્યાના લાભ ન જાણે, અદ્ય વયે વહુ આણે આણે;

માને તેને મદ્યધર્મે 'મુસ્તકીન' છેરે,

દુનિયાં ૧૩

સંપ શૌર્ય કે ન મળે શમતા, વિદ્યા વિવેક ગુણ ન ગમતા;

સંતતિ ઉત્પન્ન કરવામાં શોખીન છેરે.

દુનિયાં ૧૪

લડાઈમાં લાખોને મારે, શસ્ત્ર ગણી શસ્ત્રે સંહારે;

ધાતકીને તો ગણુતા, યુદ્ધ પ્રવિણ છેરે,

દુનિયાં ૧૫

પત્નિવૃત્ત પાળીના જાણે, ઉપરા ઉપરી ઓરત આણે;

એવાને કહે ઉત્તમ કુળ અમીન છેરે.

દુનિયાં ૧૬

ગ્વાન માન ધન ધાન્યે પુરા, સહાય સગાને કરવે સુરા;

- એવું છતાં પણ અધવાસી અકુલિન છે. દુનિયાં ૧૭
- અભિમાન વિષ વેલી વાવે, પંડ પ્રયત્ને પાણી પાવે;
અધવાસીની અક્ષત્તને આક્રીન છે; દુનિયાં ૧૮
- સુશિક્ષીત નહીં નહોં સુરાં, ખુશામતી ને ખટપટી પુરા;
રાજભક્ત ગણી તેને નૃપ પ્રસન્ન છે. દુનિયાં ૧૯
- સ્વતંત્ર શાણા ને સતમાષી, રાય પ્રજના હિતાભિલાષી;
દેશ ભક્ત એવાથી નૃપતિ ખિન્ન છે. દુનિયાં ૨૦
- રૂકર કાપે તેને કહે ' પાળી, 'ધી નીકળે તે ' વાઢી ' ભાળી;
ખલક ખાટલે ખોળો પાયા ત્રીન છે. દુનિયાં ૨૧
- પરધર્મીને દેષે મારે, મુર્તિ ઉપર કરે પ્રહારે;
મતાન્ધ માણસ એ શું અમુસલમીન છે, દુનિયાં ૨૨
- સતી ખીયારી સુવસ્ત્ર ન પામે, ધન વિણ રહે કરપા ધામે;
ગર્થ ધરાણે ગણિકા તાગડવીન છે. દુનિયાં ૨૩
- સત્સંગેજ મળે છે શાન્તિ, વિષય વાસના એ સુખ બ્રાન્તિ;
ટંટાના ધર જર જોર જમીન છે, દુનિયાં ૨૪
- ખંચ વિષય છે પ્રાણજ હરતા, તો પણ તે પર પ્રીતિ ધરતા;
સુખને સ્વાદે મરનારાં જગ *મીન છે. દુનિયાં ૨૫
- ગિરા નથી ખોટી ગુજરાતી, વિશુદ્ધ તે જો હોય વપરાતી;
લાટ કડે કે લાયક તો લાટીન છે, દુનિયાં ૨૬
- માખીના મુખ કેરૂં એંદું, પવિત્રપણું તે મધમાં પેદું !!
સુતરથી શી રીત શુદ્ધ સાટીન છે? દુનિયાં ૨૭

૧ શાખાશ. ૨ આ કડી કાવ્યલીંગા લંકારની છે. ૩ આસ્તિક.

* માછલાં.

- મત્ન કરે ન ઉમંગે આપે, નિર્ધન થાય વિલાસ પ્રતાપે;
પછી કહે કે સુખ દુઃખ ભાગ્યાધિન છે. દુનિયાં ૨૯
- પ્રિય બંધુ પૈડણ ના ભરશો, વિણ દ્રવ્યે વર કે વહુ વરશો;
ઉપદેશ એવા પર ક્યાં આકીન છેરે ? દુનિયાં ૨૯
- બાલકજી કહે બહુધા ન્યાણી, દુર્વચ દુર્જય દુનિયા બાણી;
દુર્મદ દર્પી દોષ દર્શ દુરખીન છેરે, દુનિયાં ૩૦
- ટદું વેચવા મીયાં જતો, બોલ સુણી રીતે બદલાતો;
આખર ટદું ગુમાવી ખેદે ખીન્ન છેરે ! ! દુનિયાં ૩૧
- જગત તખેલે ગદ્દાં ઘોડાં, જંને બાંધ્યાં થોડાં થોડાં.
ઘડીમાં ગધે ઘડીમાં ઘોડે જીન છેરે; દુનિયાં ૩૨
- ફાવતું જે સર્વેને આવે, ભાવ બધા ભેગા થઇ લાવે;
બાલકજી કહે કાર્ય તેહ કઠીણ છેરે. દુનિયાં ૩૩
- પત્ની છતાં પણ રાખો રાખે, શ્રીમંતને શોભા છે દાખે,
વિપરીત રીત કર્ણાટકમાં વિસ્તીર્ણ છેરે, દુનિયાં ૩૪
- માને પૂર્ણ કૃતારથ અંગે, ગાડી વાડી લાડી સંગે;
શેઠ છતાં શક સ્યામાને સ્વાધિન છેરે. દુનિયાં ૩૫
- પૈડણ પદ્ધતિ ખોટી કહે છે, પણ પૈસા દધને પરણે છે;
તે મુખાર્ના જમ તણા જમીન છેરે. દુનિયાં ૩૬
- બાળલગ્નનો જે બંધજ કરીએ, શાસ્ત્ર ઉલ્લંઘન કર્તા ઠરીએ;
ગદ્દા એવા ગુણહીણા ગ્રામીન છેરે, દુનિયાં ૩૭
- કેશનની ફીશીયારી ખોટી, બહુ લોક લીધી છે ખોટી;
બપકે ખાલી મુંબાઇ માયેરાઇન છેરે. દુનિયાં ૩૮
- કાગળની હાથણીને ભાળી, કાગ વાસના ન શકે ખાળી;

- * કરી પડે ખાડામાં જે કામીન છેરે. દુનિયાં ૩૯
અમણુ આર્ય બાળાઓ રાખે, પછી પીડા પામે ભવ આખે;
સતીપતિ એ શંખણીના સ્વામીન છેરે. દુનિયાં ૪૦
પ્રયત્ન કરીને ક્ષણ નથી લેવું, અનાયાસ દમ્ચિત ક્ષણ ગ્રહેવું;
બાલક્રણુ ઇચ્છા સઉ ઉર સંગીન છેરે, દુનિયાં ૪૧

વાસ્તવિક કુલિનતાનાં લક્ષણ.

(લેખક. વાલક્રણ મોગીલાલ જયશંકર પંડિત.

આળંદના)

દાહુરા.

કર્તાની કરણા વિના, કંઈએ ન બને કાગ;
પિતા વિષ્ણુપ્રસાદનો, પ્રભુને કરે પ્રણામ.
ઝાહેર વક્તા જન તણાં, વખાણુ નિંદા થાય;
જાનૈયા શીરો જામે, ગાળો પણ તે ખાય.

દાહુરા.

જર જાગીરને જશ થકી, પ્રસિદ્ધ જન પંકાય;
અક્ષયમાં આગળ પડે, તેજ કુલિન મનાય. ૧
નિસ્પ્રેહી નાણાં વિષે, મીઠકતથી ન મલકાય;
દુર રહે દુર્ગુણ થકી, તેજ કુલિન મનાય; ૨
ન્યાયે નાણું મેળવી, છતે ન છાકી જાય;
હક વિણુ ગણે હરામનું, તેજ કુલિન મનાય. ૩

સદ્વર્તન સુસદનને, સુવદન મન હરખાય;	
માનવંત હોય મુલકમાં, તેજ કુલિન મનાય.	૪
કંન્યાને સુખ દેઇ શકે, સંતતિ શ્રેષ્ઠ કરાય;	
અખંડ રહે આનંદમાં, તેજ કુલિન મનાય.	૫
વરા કરે વિવેકસર, લક્ષ્મીવંત લખાય;	
ધન્ય જેહની ધારણા, તેજ કુલિન મનાય.	૬
વક્તા સ્પષ્ટ પરાક્રમી, સમ દ્રષ્ટે શોભાય;	
દ્રઢતા જેને દીલ ખહુ, તેજ કુલિન મનાય.	૭
પાક શાસ્ત્રમાં પ્રવિણ ને, વાક શાસ્ત્ર વખણાય;	
ચાક ન સંધ્યા સ્નાનમાં, તેજ કુલિન મનાય.	૮
અનીતિને અળગી કરે, ધર્મ માર્ગ પર ધાય;	
શિયળવંત રહે સર્વદા, તેજ કુલિન મનાય.	૯
ખીડા પરતે પેખીને, દિવ્વમાં જે દુઃખાય;	
યત્ન વડે અળગી કરે, તેજ કુલિન મનાય.	૧૦
જેને આશ્રય જન તણું, નિશદિન પેપણુ થાય;	
પાળક ગરીબ કુટુંબીનો, તેજ કુલિન મનાય.	૧૧
શોધક આ શ્રુટી વિષે, બોધક નીતિ ન્યાય;	
પ્રતિરોધક જે પાપનો, તેજ કુલિન મનાય.	૧૨
ભાન તજી બ્રહ્મચર્યનું, બાળ લગ્ન ન કરાય;	
પુખ્ત ઉમર લગી પુત્રનું, તેજ કુલિન મનાય.	૧૩

- બાળ લગ્નની હાનીઓ, સ્પષ્ટ બધી પરખાય;
પુખ્ત વયે દે પુત્રી પણ, તેજ કુલિન મનાય. ૧૪
- કુ રીવાજને કાઢવા, આપજ આગળ થાય;
કેવળ સ્વાર્થ કરે નહીં, તેજ કુલિન મનાય. ૧૫
- નિર્વ્યસન નિર્મળ અને નિર્માનીજ જણાય;
આદર દે અતિ અન્યને, તેજ કુલિન મનાય. ૧૬
- પૈઠણ પણ નિજ પુત્રની લેવાને ન ચહાય;
દે પદલાથો દીકરી, તેજ કુલિન મનાય. ૧૭
- બાન વિનાના બરતીયા, બાપી ઉપદેશાય;
પૈઠણની પરવા નહીં, તેજ કુલિન મનાય. ૧૮
- પરનાં સુખને પેખીને, હૈયામાં હરખાય;
ધર્મને અળગી કરે, તેજ કુલિન મનાય. ૧૯
- હેમ અને હીરા સમુ, મુલ્ય જોતું અંકાય;
સદય હૃદય કર નમ્ર પણ, તેજ કુલિન મનાય. ૨૦
- કનક અને કાન્તા થકી, અયોગ્ય ના લોભાય;
નીતિની ભીતિ ધરે, તેજ કુલિન મનાય. ૨૧
- નિજ પતિન પણ નિયમસર, અતિ ન આલિંગાય;
પશુવૃત્તિને પરહરે, તેજ કુલિન મનાય. ૨૨
- શરીરસંપત્તિ સાચવે, વ્યાધિ કરે વિદાય;
યોગ્ય અહાર વિહારથી, તેજ કુલિન મનાય. ૨૩

હુઆ સંપટ અજ ચક્રી, ઠરેલ તે ન ઠગાય;	
પ્રપંચ માત્ર પરખી શકે, તેજ કુલિન મનાય.	૨૪
કીર્તિ પ્રસારે અન્યની, પણ દુષણ ઠંકાય;	
સ્વભાવનાજ પ્રભાવથી, તેજ કુલિન મનાય.	૨૫
સ્નાનાધીકથી સ્વચ્છ રહે, અભક્ષ ના બક્ષાય;	
શ્રદ્ધા સદૃશસ્ત્રે ધરે, તેજ કુલિન મનાય.	૨૬
તેજસ્વી તારા સમો, ચતુરા ચિત્ત ચહાય;	
ઐવાં જેનાં આચરણુ, તેજ કુલિન મનાય.	૨૭
તત્ત્વ ગ્રહે તત્કાળ જે, સત્ય સર્વદા સાંચ;	
દેખા દેખી ન ડગ બરે, તેજ કુલિન મનાય.	૨૮
સરકારે સુપ્રસિદ્ધ જન, માન સાચવે રાય;	
અગ્રેસર તે આર્યમાં, તેજ કુલિન મનાય.	૨૯
જાને માને ડહાપણે, ગાને ગુણી ગણાય;	
ખાલકણ્ય પંડિત કહે, તેજ કુલિન મનાય.	૩૦

દોહરા.

જોઈ જાતનીજ ચોખ્ખતા, નીચજોઈ સરકાર;	
જેમ કરે છે જન તણી, આપ કરો ત્યમ ચાર;	૧
તો સુધરવા સર્વાને, મળશે હિતજન;	
કુલિન ગણાવા વંશનો, વારો કોઈક દીન.	૨
ઐવા કમમાં આવશે, પણ જડવત કુળ સ્થિર;	
માનો અમુક કુટુંબમાં, પીરજવા જમ પીર;	૩
તેથી તો તમને અને, ખરાં પાત્રને ખોટ;	

- મિથ્યા કીર્તિ કારણે, લાડુ તજી દ્યો લોટ. ૪
- માર્ગે માર્ગે જઈ શકે, મુખે અંધ કપુત;
વિષુ માર્ગે તો જઈ શકે, શાણો સિંહ સપુત. ૫
- રાગ દેષ મને નથી, કરો ગમે ત્યાં લગ્ન;
બાલકળુ તો જણવતો, મતિ મુજબ રહી મગ્ન. ૬
- મમત નથી મન માહરે, નથી મેળવવું માન,
સુખકર રસ્તો શોધશો, લેઈ ધટારત જ્ઞાન. ૭
- છેક મતલબી જન વિના, ગુણથી સઉ વશ થાય;
નીર સર્વ ઠંડુ કરે, તાતા તેલ શિવાય. ૮
- જણવ્યા વિચાર જાણીતા, દક્ષ કરો દરિયાદ્વ;
લુલ લાગે કંઈ બ્રાત તો, કરો મહત્ જન માદ્. ૯
- અદ્ય બુદ્ધિ જન આગળે, વદાય નહીં વડી વાત;
પોણો શેરના પાત્રમાં, શેર સમાય ન સાત. ૧૦
- સગા સરસ હોવા થકી, લાયકી કેમ લેખાય ?
૧૧
- ૧૨
- ૧૩
- ૧૪
- ૧૫
- ૧૬
- ૧૭
- ૧૮
- ૧૯
- ૨૦
- ૨૧
- ૨૨
- ૨૩
- ૨૪
- ૨૫
- ૨૬
- ૨૭
- ૨૮
- ૨૯
- ૩૦
- ૩૧
- ૩૨
- ૩૩
- ૩૪
- ૩૫
- ૩૬
- ૩૭
- ૩૮
- ૩૯
- ૪૦
- ૪૧
- ૪૨
- ૪૩
- ૪૪
- ૪૫
- ૪૬
- ૪૭
- ૪૮
- ૪૯
- ૫૦

- પસંદ ન કરો કાદરી, કમોદનો તજી કુર. ૧૪
- બગતો ઇચ્છે માછલુ, મોતી હંસજ ખામ;
- બગલો મોતી દેખીને, હેયે ના હરખાય. ૧૫
- અવળી કતી કરવી પડે, અવળો જ્યાં રીવાજ;
- જમણેથી લખવું પડે, ઉર્દુ લખતાં આજ. ૧૬
- મુખ મનુષના મન ઉપર, ચાનીનું નહીં જોર;
- તખ્તો ત્યાં શું તમી શકે ? જ્યાં અંધાર ઘોર. ૧૭
- ખર તો ખુશી રાખથી, કેસરનું નહીં કામ;
- ખરા કુત્તિનનો ખપ નહીં, કદર રહીત કુઠામ. ૧૮
- બીલને બાવે બેડકુ, બીરંજની નહીં બૂજ;
- ગમારને ગાંજો ગમે, શરખતની નહીં સુજ. ૧૯
- સેલત શ્રી શુભ રાયનાં, બગની લક્ષ્મીસુત;
- બાલકૃષ્ણના બોધને, સમજે સુચ સપુત. ૨૦
- સસરો ચંદ્રપ્રભા તણો, રક્ષમાણીનો કાન્ત;
- તાત સવિતા ગૌરીનો, બાળકૃષ્ણ નિર્બિન્ત. ૨૧
- કોઇક મુરખથી માનશે, ગણશે કોઈ શુલામ;
- તજીને ચિંતા તેહની, કરો ધટારત કામ. ૨૧
- સિદ્ધપુર સરસ્વતિ તોરે, પ્રીતે કરી પ્રણામ;
- યાત્રા કારણ આવીને, બાળકૃષ્ણ કહે આમ. ૨૨

સવૈયા.

આઠ દિવસની હેલીમાં, પલળેલાં દુંડકાં કોઇ લાવે;
એક હુકાના અંગારાથી, શી રીત તેને સળગાવે.

(૫૨)

કુંભર પર હોમ દવ બળતો તે, એક પખાલ જવેન રમે!
ભરતીઆ લોકો પૈઠણ ભરતાં, એક કપદેસે કમ ખલે.

સાદુ'ળ વિકિડીત છંદ.

બાલ્યું ખાંડવ ખાંડવેન વન ને કદપદુમે સોભતું,
બાલ્યું વાયુ સુતેન ભંકપૂર ને સુવર્ણથી ઓપતું.
બાલ્યો મહાદેવેન કામ દોપતો એ શું રહું આદ્યું ?
બાળી પૈઠણ ખદતિ ન કાષ્ઠએ કાતિ હું કેની કરું ?

કુંડળીયો (પ્રસ્તાવીક વાર્તા.)

જેશી કરો જન્મોતરી, અશ્વ અવતર્યો ગાય;
જીવરો કેટલું જગતમાં જાંદગી કેવી જાય.
જાંદગી કેવી જાય, ભોજ ખોલ્યો એમ વાણી;
જેશી સુણી કરી ખેદ, ગિર શંકા બહુ આણી.
અશ્વ ન પ્રસવે ગાયને, કુદરત ક્યમ પલટાયરે;
કહે જેશી કાર્ય આશક્ય છે, જન્મોતરી ન થાયરે. ૧

સભા શોભતું બોલીએ, જેમ રીઝતો રાય;
દરીઆ મધ્યે દવ બળ્યો, તો પણ કરીએ હાય.
તોપણ કહીએ હાય, બન્યો પીળાનો કાળો.
ગાયે પ્રસવ્યો અશ્વ, તેમ ભૂપ સુજતે ભાળો;
તર્ક વિતર્ક તમે કરી, શીદ આણો શંકાય રે;
કહે પોપટ દરીએ દવ બળ્યો, તેથી દાઝ્યો રાયરે. ૨
સુર રાય સમજ્યો પછી બધાય જન છે બેશ.
હું કહું તે હા હા કરે, ના નવ કહે કોઈ લેશ.
ના નવ કહે કોઈ લેશ, ખુશામતીઓ સઉ ખોટા
વિના વિવેક વિચાર, વળાવે ગરબડ ગોટા.
પણુ રાજ્ય મદે તે અધિપતિ, ઉરમાં આપ ન આણુરો;
કોઈ દક્ષ ત્રાહીત દેખતો, બાળકજી કહે જાણુરો. ૩

ઝાહેર ખખર.

ભરતીઆનું ભોળપણ મોટું ભાગ ૧ લો. એ નામનું એક પુસ્તક ચંદ્રકાન્તના પહેલા ભાગ જેવું ; એવાજ કાગળ અને એવા પુંઠાવાળું હવે પછી બહાર પાડવાનું છે. તે દૃષ્ટાન્તોની વાર્તા વિવેચન અને રસ-મય સિધાન્તોથી ભરપુર છે. કિંમત રૂ. ૧-૮-૦ રાખવાની છે. સમાનભાવ પ્રવર્તક અને મિથ્યાકૃળાભિમાન “વિધ્વંશક” મંડળ તરફથી એ પુસ્તક રચા-એલું છે.

“ભરતીઆના ભોળપણ દર્શક નાટક” ત્રીઅંકી એ નામનું એક નાટક લલીતા દુઃખ દર્શક નાટકના જેવડા કદનું બહાર પડવાનું છે. આ પુસ્તકના જેવો તેનો ઊદ્દેશ છે. તેપણ સમાનભાવ પ્રવર્તક મંડળ તરફથી પ્રસિદ્ધ થવાનું છે. તેમાં જુદાં જુદાં પાત્રોથી યથાયોગ્ય ચિતાર દર્શાવામાં આવ્યો છે, કિંમત ૦-૧૦-૦ દશ આના.

મું० આણંદ. } સોમેશ્વર કેશવરામ જોશી.
જલે ખેડા. }

